

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

МИЦЕНКО ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 339.9:330.341.1 (043.3)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ВАРТОСТІ
В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

08.00.02 - світове господарство і міжнародні економічні відносини

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук

Дисертацією є рукопис.

- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор
ДУГІНЕЦЬ Ганна Володимирівна,
Державний торговельно-економічний університет,
завідувачка кафедри світової економіки;
- доктор економічних наук, професор
ЗВАРИЧ Ірина Ярославівна,
Західноукраїнський національний університет,
завідувачка кафедри міжнародної економіки;
- доктор економічних наук, професор
РЕЗНІКОВА Наталія Володимирівна
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, НН інститут міжнародних відносин,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин.

Захист дисертації відбудеться 06 травня 2026 року о 14:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.051.03 у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса за адресою: 21028, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 7, ауд. 1303.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Донецького національного університету імені Василя Стуса за адресою: 21027, м. Вінниця вул. 600-річчя, 21.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Людмила ЮРЧИШЕНА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Для сучасного глобального економічного розвитку притаманна визначальна роль глибоко інтегрованих та взаємозалежних мереж глобальних ланцюгів вартості (GVC), що обумовлює структурні зрушення економіки на глобальному, регіональному, національному, галузевому та фірмовому рівнях.

Турбулентність і ризики сучасного глобального світу формують виклики подальшого економічного розвитку – глобальна фінансова криза 2008 р. (GFC), торговельне напруження між світовими лідерами, пандемія COVID-19 та війна РФ проти України спричинили значне скорочення світової торгівлі, зміну структури експорту, порушення логістики та виробничих процесів у GVC. Міжнародне виробництво внаслідок технологічних змін, зумовлених еволюцією економіки, орієнтованої на технології, а також взаємодією між державною політикою та тенденціями сталого розвитку, сьогодні зазнає кардинальних трансформацій. Великі багатонаціональні компанії (БНК), використовуючи прогрес у транспортних і комунікаційних технологіях, включають офшоринг і аутсорсинг як ключові частини своїх глобальних стратегій разом зі збільшенням прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та внутрішньофірмової міжнародної торгівлі.

У цьому контексті особливої актуальності для економічної науки та практики набуває дослідження трансформаційних процесів, які відбуваються в управлінні глобальними ланцюгами вартості під впливом викликів економічного розвитку.

Методологічні засади дослідження глобальних ланцюгів вартості закладено в роботах дослідників, які ведуть свою діяльність у найрізноманітніших напрямках: макроекономіка та мікроекономіка, теорії зростання, вирішення глобальних проблем людства, вивчення впливу торговельної політики та ін. Так, феномену GVC присвячені роботи Е. Хелпмана (E. Helpman), П. Кругмана (P. Krugman), М. Портера (M. Porter) та багатьох інших вчених. Серед сучасних авторів варто виділити Р. Купмана (R. Koopman), П. Ковальського (P. Kowalski), П. Антраца (P. Antràs). Численні наукові дослідження Т. Стерджена (T. J. Sturgeon), Г. Джереффі та К. Фернандес-Старк (G. Gereffi and K. Fernandez-Stark), Р. Болдвіна та А. Дж. Венейблза (R. Baldwin and A. J. Venables) присвячені питанням управління у GVC. Серед українських вчених, які досліджують феномен GVC, а також глобальні виклики, які обумовлюють їх трансформації, можна відзначити Л. Л. Антонюк, Г. В. Дугінець, І. Я. Зварич, Д. Г. Лук'яненко, Н. В. Резнікову, Н. І. Черкас та багатьох інших.

Трансформаційні процеси, які відбуваються у глобальних ланцюгах вартості під впливом викликів економічного розвитку, досліджуються в працях таких зарубіжних та вітчизняних науковців: О. В. Булатова, І. Г. Волинець, Л. Л. Кістерський, М. А. Кушнір, Л. Г. Ліпич, М. В. Негрей, Т. В. Орехова, Л. Расмус та Р. Рабеллотті (L. Rasmus and R. Rabellotti), В. Г. Панченко, Т. Тальоні та Д. Вінклер (D. Taglioni and D. Winkler), І. В. Хаджинов, О. А. Хілуха, С. А. Циганов, К. Чокою (C. Ciocioiu) та інші.

Незважаючи на велику кількість робіт як зарубіжних, так і вітчизняних учених із питань формування, розвитку та діяльності глобальних ланцюгів вартості, потребує дослідження на основі новітніх теоретико-методологічних підходів проблема

трансформації глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин Центральноукраїнського національного технічного університету за такою держбюджетною темою: «Глобальні ланцюги вартості у системі викликів сталого розвитку (номер державної реєстрації – 0124U000028), у рамках якої автором запропоновано методологічні основи дослідження трансформації глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку, в межах яких визначено такі етапи: визначення напрямів впливу глобальних ланцюгів створення вартості на архітектуру глобальної економіки; вибір методів аналізу структури і динаміки функціонування глобальних ланцюгів вартості; систематизація сучасних викликів розвитку глобальних ланцюгів вартості; здійснення оцінки вразливості глобальних ланцюгів вартості до глобальних викликів, дослідження впливу глобальних викликів на архітектуру та стратегію функціонування глобальних ланцюгів вартості; систематизація напрямів трансформацій глобальних ланцюгів вартості.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичного інструментарію дослідження трансформацій глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку, а також надання рекомендацій щодо підвищення ефективності залучення України до глобальних ланцюгів вартості.

Відповідно до мети дослідження та його логіки (рис. 1) було поставлено і вирішено такі завдання:

- систематизувати етапи еволюції теорій та концепції дослідження глобальних ланцюгів вартості;
- узагальнити напрями формування концепції дослідження управління ланцюгами вартості;
- визначити вплив глобальних ланцюгів вартості на архітектуру глобальної економіки;
- систематизувати підходи до аналізу структури і динаміки функціонування глобальних ланцюгів вартості;
- узагальнити зміни, що відбуваються у фрагментації виробничого процесу глобальних ланцюгів вартості;
- визначити роль багатонаціональних підприємств у формуванні глобальних ланцюгів вартості;
- систематизувати сучасні геополітичні та економічні виклики розвитку глобальних ланцюгів вартості;
- здійснити оцінку вразливості ланцюгів GVC до геополітичних та економічних ризиків;
- дослідити вплив викликів забезпечення глобальних ланцюгів вартості енергетичними ресурсами;
- визначити перспективи реконфігурації глобальних ланцюгів вартості та розробити методологічний апарат дослідження резильєнтності глобальних ланцюгів вартості;

- сформуувати фрейм концепції зеленого переходу у стратегіях розвитку глобальних ланцюгів вартості;
- узагальнити систему драйверів сталих трансформацій у стратегіях розвитку глобальних ланцюгів вартості;
- визначити ступінь залучення України до глобальних ланцюгів вартості;
- здійснити компаративний аналіз інтеграції України та країн ЄС у глобальні ланцюги вартості;
- розробити механізм інтеграції української промисловості у глобальні ланцюги вартості;
- розробити модель залежності економічного зростання України від її участі у міжнародних виробничих мережах;
- визначити пріоритети співпраці України з країнами ЄС в умовах мережевізації глобальної економіки.

Об’єктом дослідження є трансформаційні процеси, які відбуваються у глобальних ланцюгах вартості в умовах викликів економічного розвитку.

Предметом дослідження є умови, чинники та тренди трансформацій глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку.

Методи дослідження базуються на загальнонаукових засадах і фундаментальних положеннях економічної теорії, теорій глобалізації, міжнародної інтеграції, теорій та концепцій глобальних ланцюгів вартості. Фундаментальну основу дослідження становлять категорійний апарат, історико-логічний і системний підходи до аналізу економічних явищ і процесів у контексті глобального економічного розвитку. Для вирішення поставлених у роботі завдань застосовано: діалектичний метод наукового пізнання, методи наукової абстракції, аналізу і синтезу (для розробки методологічних основ дослідження трансформації глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку, визначення генезису теорій та концепцій дослідження глобальних ланцюгів вартості за логіко-еволюційним підходом, розробки алгоритму впровадження зелених та цифрових трансформацій); системного узагальнення (для розробки структурної моделі впливу трансформацій, які відбуваються у моделях організації виробництва та обслуговування глобальних ланцюгів вартості, на архітектуру глобальної економіки, для систематизації підходів до аналізу структури і динаміки функціонування глобальних ланцюгів вартості, для систематизації основних викликів розвитку глобальних ланцюгів вартості, для узагальнення підходів до формування стратегії енергетичного переходу у глобальних ланцюгах вартості, для визначення ключових викликів зеленого та цифрового переходу, для визначення ключових пріоритетів стратегії зеленої трансформації глобальних ланцюгів вартості, для розробки механізмів інтеграції української промисловості у глобальні ланцюги вартості); порівняльного аналізу (для проведення компаративного аналізу інтеграції України та країн ЄС у глобальні ланцюги вартості, на основі якого було визначено формат залучення України до глобальних ланцюгів вартості), статистичного аналізу (для визначення ступеня залучення України до глобальних ланцюгів вартості); експертних опитувань (для визначення ключових пріоритетів цифрової трансформації глобальних ланцюгів вартості); методи економіко-математичного аналізу та моделювання (для розробки моделі залежності економічного зростання України від її участі у міжнародних виробничих мережах, для оцінки вразливості ланцюгів GVC до ризиків міжнародної

торгівлі, для визначення перспектив реконфігурації глобальних ланцюгів вартості; для визначення основних детермінант ефективності участі країни у глобальних ланцюгах вартості).

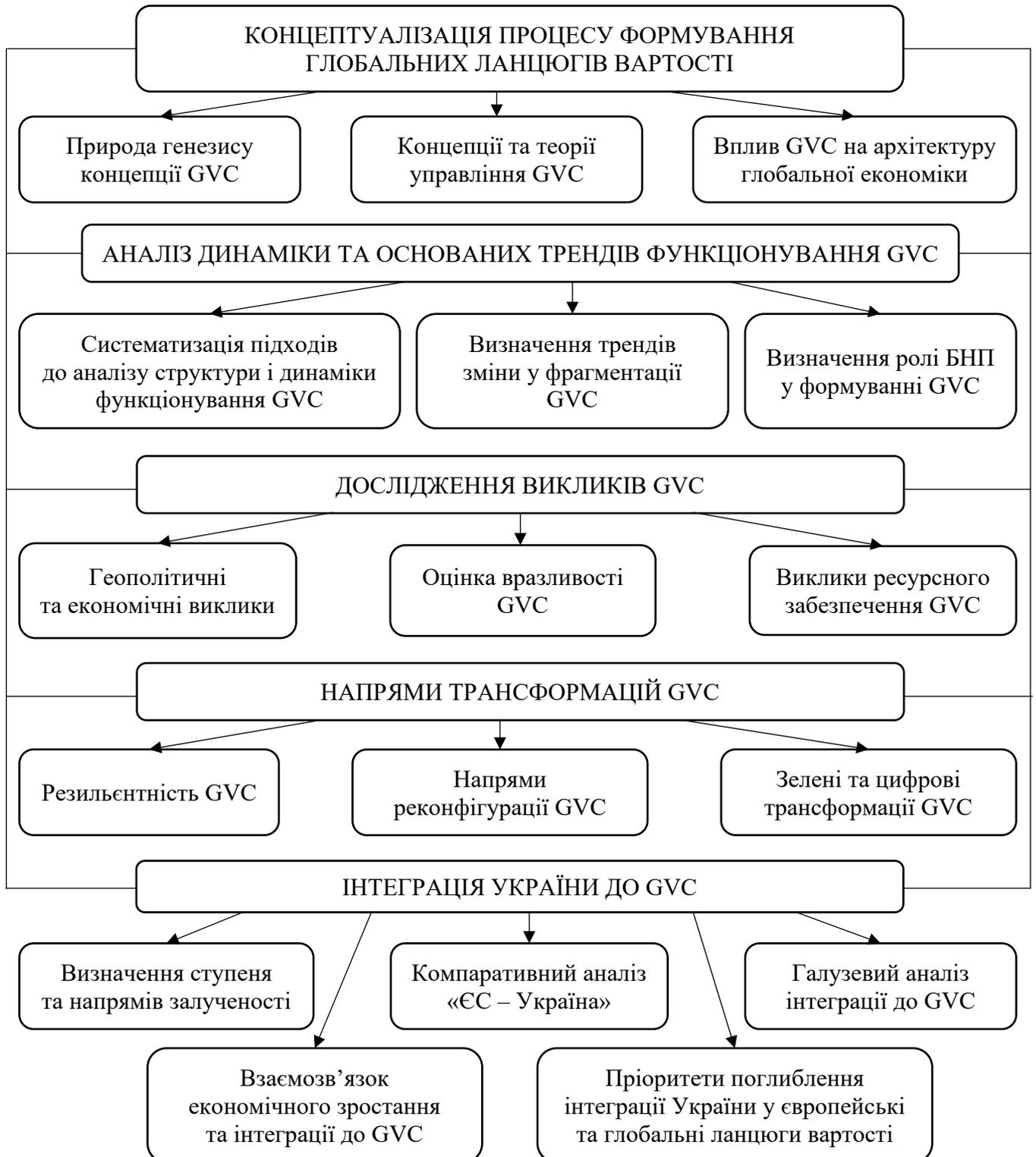

Рис. 1. Композиція логіки дослідження
Джерело: розроблено автором

В основу дослідження покладено наукові роботи зарубіжних і вітчизняних учених із проблем формування, розвитку та діяльності глобальних ланцюгів вартості, стану і перспектив інтеграції України глобальних ланцюгів вартості, впливу

глобальних викликів економічного розвитку на трансформаційні процеси, що відбуваються у глобальних ланцюгах вартості.

Інформаційною основою є: закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, матеріали Державної служби статистики України, аналітичні матеріали і нормативні документи комісій ООН, зокрема ЮНКТАД, Світового банку, Світової організації торгівлі, Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейського Союзу тощо.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у визначенні нового напрямку наукових досліджень – розробці концепції формування трансформації глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку.

У процесі дослідження одержано такі найсуттєвіші наукові результати, які розкривають особистий внесок автора у розробку проблеми та характеризують новизну роботи:

уперше:

– запропоновано методологічні основи дослідження трансформації глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку, в межах яких виділено *такі етапи*: визначення напрямів впливу глобальних ланцюгів створення вартості на архітектуру глобальної економіки; вибір методів аналізу структури і динаміки функціонування глобальних ланцюгів вартості; систематизація сучасних викликів розвитку глобальних ланцюгів вартості; здійснення оцінки вразливості глобальних ланцюгів вартості до глобальних викликів, дослідження впливу глобальних викликів на архітектуру та стратегію функціонування глобальних ланцюгів вартості; систематизація напрямів трансформацій глобальних ланцюгів вартості;

– визначено генезис теорій та концепцій дослідження глобальних ланцюгів вартості за логіко-еволюційним підходом, який ілюструє позицію автора щодо формування підвалин теорій та концепцій дослідження глобальних ланцюгів вартості у поєднанні концепцій і теорій цінності та доданої вартості (теорії доданої вартості, теорії граничної продуктивності, концепції «цінності»), концепцій дослідження природи процесу створення вартості (концепції «*filière*», концепції ланцюга створення вартості, концепції потоку вартості), концепцій і теорій мотивів прямих іноземних інвестицій (теорії ринкової влади, теорії транзакційних витрат, теорії інтерналізації, таксономії мотивів ПП та OLI-парадигми, моделі капіталу знань, теорій мережових відносини у міжнародному бізнесі). Модель генезису передбачає, що основні концепції дослідження процесу управління ланцюгами вартості формуються за напрямами досліджень управління процесом створення доданої вартості, дослідження відносин всередині глобальних ланцюгів вартості, дослідження мережових відносин;

– розроблено структурну модель впливу трансформацій, які відбуваються у моделях організації виробництва та обслуговування глобальних ланцюгів вартості, на архітектуру глобальної економіки. Зазначена модель враховує дуальний характер впливу на багатонаціональні підприємства та країни їх базування (оптимізація витрат і доступу до ресурсів у ланцюгах постачання, оптимізація та масштабування збуту vs підвищення ризиків локалізації та офшорингу); малі та середні підприємства в країнах базування та країнах офшорингу (інтеграція до світових ринків vs посилення

конкуренції з боку великих компаній з більшою ринковою владою); країни, що приймають прямі іноземні інвестиції (передача технологій та знань, приплив ПІІ, модернізація людського капіталу, зростання попиту на робочу силу, розширення можливостей для експорту vs можливе уповільнення економічного росту – пастка середнього доходу, зростання нерівності доходів всередині країни та втрат вразливих категорій населення); а також підвищення продуктивності, гнучкості та можливостей для сталого економічного зростання глобальних ланцюгів вартості через синергію конкурентних переваг їх окремих ланок; спеціалізацію всередині глобальних ланцюгів вартості, модернізацію глобальних ланцюгів вартості, стратегію аутсорсингу та офшорингу;

удосконалено:

– *систематизацію основних викликів розвитку глобальних ланцюгів вартості* (до яких пропонувано відносити загострення міждержавних конфліктів, геоекономічну конфронтацію, торговельні суперечки і конфлікти, торговельні війни між основними гравцями на глобальних ринках, зростання торговельних витрат і невизначеності торговельної політики, зменшення різниці в оплаті праці між розвиненими економіками та країнами, що розвиваються, глобальні економічні кризи, провал політики пом'якшення зміни клімату, екстремальні погодні умови, криза забезпеченості природними ресурсами, поширення інфекційних захворювань, технологічний прогрес у сферах автоматизації та штучного інтелекту) та визначення перспектив реконфігурації глобальних ланцюгів вартості у відповідь на зростання вразливості (політика імпортозаміщення, зростання регіоналізації ланцюгів постачання, географічна диверсифікація ланцюгів постачання, реконфігурація забезпечення глобальних ланцюгів вартості енергетичними ресурсами в напрямі формування нових торговельних альянсів і партнерств у секторі постачання енергоресурсів та переходу на використання відновлюваних джерел енергії, інтенсифікація цифрового переходу в управлінні бізнес-процесами);

– *узагальнення системи драйверів сталих трансформацій у стратегіях розвитку глобальних ланцюгів вартості*, що включає визначення ключових викликів *зеленого та цифрового переходу* в управлінні глобальними ланцюгами вартості (недостатній розвиток цифрової інфраструктури, брак навичок використання цифрових технологій, низький рівень компетентностей у сфері кібербезпеки, ризики захисту хмарних сервісів, брак стандартизації, недосконала регуляторна політика, низький рівень цифрової корпоративної культури, проблеми інтеграції та взаємодії між різними учасниками глобального ланцюга створення вартості), *ключових пріоритетів стратегії зеленої та цифрової трансформації глобальних ланцюгів вартості* (декарбонізація та підвищення енергоефективності, перехід до циркулярної моделі виробництва, інтегрована цифровізація бізнес-процесів, впровадження технологій автоматизації, роботизації та штучного інтелекту, розвиток сталих ланцюгів постачання, зниження вразливості та управління ризиками, інтеграція ESG-стандартів у політику глобальних ланцюгів вартості, підтримка інновацій та розвиток людського потенціалу) і *алгоритму впровадження зелених та цифрових трансформацій* (який включає такі етапи: діагностику та оцінку поточного стану; формування стратегічного бачення та цілей трансформації; моделювання майбутньої архітектури глобального ланцюга вартості; оцінка внутрішнього потенціалу

впровадження змін у всіх учасників глобального ланцюга вартості; вибір механізмів залучення зовнішніх ресурсів; впровадження технологічних рішень; управління ризиками; розвиток компетенцій персоналу; моніторинг, оцінка ефективності та коригування; комунікації та інтеграція в глобальні стандарти);

– *концепцію зеленого переходу глобальних ланцюгів вартості*, що включає такі драйвери: – інституційні: впровадження національних стандартів сталості бізнесу; впровадження вуглецевих податків; впровадження або зміни у національному законодавстві про довкілля; впровадження екологічних положень у торговельних угодах; міжнародні екологічні угоди; – ринкові: зміни в екологічних уподобаннях серед споживачів або професійних користувачів на наявних ринках; зміщення ринкового попиту до зелених провідних ринків; – технологічні – нові зелені технології у виробництві; цифрові технології для мінімізації відходів, споживання енергії, забезпечення відстеження викидів. Реалізація концепції передбачається внутрішніми суб'єктами ланцюга (провідні фірми: покупці та виробники; постачальники) та зовнішніми (національні / місцеві органи влади; неурядові організації; організації громадянського суспільства). До основних типів інновацій у стратегіях зеленого переходу пропонується відносити: екологічні інновації в бізнес-процесах (заміна джерел енергії, енергоємних матеріалів, дефіцитних природних ресурсів, токсичних речовин; зменшення відходів виробничого процесу; зменшення споживання енергії; оптимізація потоку матеріалів); екологічні інновації продуктів (нові дизайни, що замінюють екологічно шкідливі компоненти; проектування перероблених продуктів; проектування для довговічності; заміна повністю екологічно шкідливого продукту; переробка; повторне використання відходів); екологічні організаційні інновації (ощадливе виробництво; управління зеленим ланцюгом постачання);

отримали подальший розвиток:

– *визначення формату залучення України до глобальних ланцюгів вартості*, а саме висновок, отриманий на основі проведеного компаративного аналізу інтеграції України та країн ЄС у глобальні ланцюги вартості, про зниження рівня зворотної участі вітчизняних підприємств у глобальних ланцюгах вартості та підвищення рівня прямої участі, що вказує на локалізацію країни на початкових етапах глобального ланцюга вартості;

– *механізм інтеграції української промисловості у глобальні ланцюги вартості*, що включає підходи до формування механізму (структурний, інституційний, інноваційний, інвестиційний та системний); основні детермінанти визначення ефективності участі країни у глобальних ланцюгах вартості (обсяг іноземної валової доданої вартості в експорті України та вміст національної валової доданої вартості в експорті країни), а також важелі стимулювання ефективності інтеграції вітчизняного бізнесу до глобальних ланцюгів вартості (економічні – інвестиційні стимули, податкові преференції, експортно-кредитна підтримка; правові – гармонізація стандартів з міжнародними вимогами, захист прав інвесторів та інтелектуальної власності; регуляторна підтримка експортерів; та організаційні важелі – розвиток промислових кластерів, інтеграція малих і середніх підприємств до виробничих мереж багатонаціональних корпорацій, підтримка трансформації товарної структури експорту у напрямі збільшення частки продукції з високою доданою вартістю);

– модель залежності економічного зростання України від її участі у міжнародних виробничих мережах, яка дала змогу встановити тісну залежність між динамікою ВВП та валового експорту, наявність оберненої залежності між показниками економічного розвитку країни та часткою іноземної доданої вартості в експорті, особливо у сировинних галузях, тоді як участь іноземних виробників у технологічно складних сегментах внутрішнього виробництва здатна сприяти підвищенню ВВП на одного мешканця країни. Отримані залежності дали можливість зробити висновок про необхідність якісних змін в інтеграції України до глобальних ланцюгів вартості, насамперед через розвиток переробних та високотехнологічних секторів, збільшення національної доданої вартості в експорті та зниження залежності від сировинних сегментів міжнародного поділу праці;

– методологічний апарат дослідження резильєнтності глобальних ланцюгів вартості, а саме запропоновано визначення поняття «резильєнтності глобальних ланцюгів вартості», що трактується як комплексна здатність глобального розсердженого ланцюга послідовно взаємопов'язаних видів діяльності зі створення доданої вартості до абсорбції зовнішніх криз, динамічної адаптації та трансформації у відповідь на них за умови збереження та відновлення своєї продуктивності праці; алгоритм методики визначення резильєнтності GVC, який передбачає такі кроки: визначення кризових та посткризових періодів дослідження резильєнтності, розрахунок Темпів зростання індексу форвардної агломерації та Темпів зростання індексу зворотної агломерації за певну кількість кризових та посткризових періодів; встановлення наявності зв'язку між зміною конфігурації GVC та збереженням / зростанням продуктивності праці; інтерпретація отриманих результатів щодо типу резильєнтності залежно від інтервалів значень показників Темпів зростання індексів форвардної та зворотної агломерації; типову матрицю визначення типу резильєнтності GVC. Апробація авторської методики на прикладі 63 країн світу дала змогу зробити висновок про зв'язок між ефективним управлінням резильєнтністю та поєднанням стратегій превенції, адаптації, відновлення та довгострокової трансформації, що має реалізовуватися як на рівні бізнесу, так і через державну економічну політику, а також про потенціал глобальних ланцюгів вартості до формування комплексної резильєнтності у відповідь на зростаючі виклики зовнішнього середовища.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть виступати науковою основою для розробки загальнодержавної стратегії ефективної інтеграції вітчизняних суб'єктів господарювання до глобальних ланцюгів вартості.

Одержані результати впроваджено:

на загальнодержавному рівні: Інститутом економіки промисловості (довідка № 127/95 від 15.04.2024) – пропозиції автора щодо пріоритетних напрямів формування мережі наукових, технологічних та індустріальних парків в Україні як інструментів розвитку високотехнологічних галузей національної промисловості та інтеграції вітчизняних виробників у глобальні ланцюги вартості; Спілкою підприємців малих, середніх та приватизованих підприємств України (довідка № 158/1 від 01.09.2025) – структурна модель впливу трансформацій, які відбуваються у моделях організації виробництва та обслуговування глобальних ланцюгів вартості, на архітектуру глобальної економіки, становить практичний інтерес і впроваджена

під час консультацій підприємців щодо формування конкурентних стратегій розвитку українського бізнесу;

на регіональному рівні: у практичній діяльності Кіровоградської обласної військової адміністрації під час розробки заходів з реалізації Стратегії розвитку Кіровоградської області на 2021–2027 роки (Стратегічна ціль 1. «Конкурентоспроможна інноваційно-спрямована економіка, яка розвивається на засадах смарт-спеціалізації») (довідка № 01-25/50/0.2 від 04.12.2025) – науково обґрунтовані принципи структурних зрушень економіки, якій притаманна наявність мережі глибоко інтегрованих та взаємозалежних глобальних ланцюгів вартості на регіональному, національному та галузевому рівнях; засадничі принципи, притаманні стратегічним змінам, у поєднанні з визнанням необхідності європейської інтеграції країни, дадуть змогу визначити й сформулювати механізми зовнішньоекономічної політики та охоплюють комплекс заходів і стратегій, спрямованих на стимулювання розвитку та функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості; Кіровоградської регіональної торговельно-промислової палати (довідка № 1101-3/25/319.1 від 15.10.2025) – висновки автора щодо підходів до формування механізму інтеграції української промисловості у глобальні ланцюги вартості, які мають включати основні детермінанти обсягу іноземної ВДВ в експорті України (зайнятість працездатного населення у промисловості), вмісту національної ВДВ в експорті України (динаміка прямих іноземних інвестицій у переробну промисловість, частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, абсолютні витрати на виконання наукових досліджень і розробок), а також важелі стимулювання ефективності інтеграції вітчизняного бізнесу до глобальних ланцюгів вартості (економічні, правові та організаційні важелі підтримки зміни товарної структури експорту за рахунок збільшення продукції з вищим ступенем переробки); Київської обласної торгово-промислової палати (акт впровадження від 04.09.2025) – авторське визначення формату залучення України до глобальних ланцюгів вартості, а саме через збільшення обсягів іноземної ВДВ в експорті України, збільшення вмісту національної ВДВ в експорті України шляхом залучення прямих іноземних інвестицій у переробну промисловість та збільшення абсолютних витрат на виконання наукових досліджень і розробок; Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-51/343 від 21.08.2025) – запропоновані рекомендації щодо вдосконалення управлінських стратегій, що забезпечують стабільний розвиток і стійкість глобальних ланцюгів в умовах мінливого світового економічного середовища;

на рівні підприємств: результати дослідження впроваджено у практичній діяльності ПАТ «НВП «Радій» м. Кропивницького (довідка № 152/02 від 28.11.2025) – узагальнення підходів до формування стратегії енергетичного переходу у глобальних ланцюгах вартості; ТОВ «Ресілюкс Україна» (довідка № 184 від 12.11.2025) – визначення ключових пріоритетів стратегії зеленої та цифрової трансформації глобальних ланцюгів вартості; ПрАТ «Фірма «Нафтогазбуд» (довідка № 141/01 від 04.08.2025) – науково-практичні рекомендації щодо визначення основних напрямів трансформації глобальних ланцюгів вартості; ПрАТ «Азот» (акт № 803-1-01/8 від 08.12.2025) – узагальнення підходів до розроблення стратегії енергетичного переходу в межах глобальних ланцюгів вартості.

Також результати досліджень, що містяться у дисертації, використано у навчальному процесі Центральноукраїнського національного технічного університету (акт № 21-15/20-186 від 30.12.2025) – під час формування та оновлення освітньо-професійних програм «Міжнародні економічні відносини» підготовки бакалаврів та магістрів; під час викладання та формування навчально-методичного забезпечення з обов'язкових дисциплін «Міжнародна економіка», «Світовий ринок ресурсів, товарів та послуг», «Глобальна економіка, інновації та цілі сталого розвитку», «Глобалізація і глобальне управління», «Логістичні стратегії в торгівлі та дистрибуції»; під час формування каталогу вибіркових дисциплін; під час підготовки навчально-методичного забезпечення для виконання кваліфікаційних бакалаврських і магістерських робіт на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» та «Магістр» за ОПП «Міжнародні економічні відносини».

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені у дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто та опубліковані у його наукових публікаціях. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті ідеї та положення, які є результатом власних розробок і розрахунків дисертанта.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові результати дослідження були представлені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Україна на шляху соціально-економічних перетворень в умовах глобалізації» (м. Кропивницький), «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» (м. Тернопіль, 2023), «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Вінниця, 2022), «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (м. Вінниця, 2023), «Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи» (м. Київ, 2023), «Національні економіки в умовах новітніх глобальних викликів» (м. Харків, 2023), «Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі» (м. Чернігів, 2023), «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (м. Вінниця, 2025), «Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем» (м. Кропивницький, 2024), «Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем» (м. Кропивницький, 2023), «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Вінниця, 2025), «Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем» (м. Кропивницький, 2025).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 38 наукових праць загальним обсягом 44,02 д. а., з яких особисто автору належить 24,22 д. а., у тому числі 2 монографії у співавторстві, з яких особисто автору належить 6,5 д. а., 3 статті у наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз (загальним обсягом 2,98 д. а., з яких особисто автору належить 0,56 д. а.), 20 статей у наукових фахових виданнях (загальним обсягом 17,87 д. а., з яких особисто автору належить 14,78 д. а.), 1 стаття у наукових періодичних виданнях інших держав, 12 публікацій апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 498 сторінок, з них основний текст викладено на 371 сторінці. Робота містить 44 таблиці і 80 рисунків. Список використаних джерел налічує 453 найменування. Дисертація включає 11 додатків, які займають 49 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі роботи **«Концептуалізація процесу формування глобальних ланцюгів вартості»** систематизовано етапи еволюції теорій та концепції дослідження глобальних ланцюгів вартості; узагальнено напрями формування концепції дослідження управління ланцюгами вартості; визначено вплив глобальних ланцюгів вартості на архітектуру глобальної економіки.

Зроблено висновок, що еволюція теоретичних концепцій дослідження природи глобальних ланцюгів створення вартості відображає поступовий перехід від аналізу окремих виробничих операцій до комплексного розуміння системи створення цінності у глобальному економічному просторі. Початкові підходи, зокрема концепція «*filière*» та модель ланцюга вартості М. Портера, зосереджувалися передусім на послідовності виробничих функцій і фізичній трансформації продукту, розглядаючи створення вартості як результат взаємодії окремих функціональних етапів діяльності підприємства – від вхідної логістики й виробництва до маркетингу, збуту та післяпродажного обслуговування. Наступні наукові дослідження розширили цей підхід, включивши до аналізу міжфірмові зв'язки, роль держаних інституцій, а також взаємодію різних секторів економіки у процесі формування доданої вартості.

У подальших дослідженнях глобальних ланцюгів вартості фокус змістився від аналізу статистичної послідовності виробничих етапів до дослідження динамічної системи взаємодії учасників глобального виробництва, де ключову роль відіграють механізми координації розподілу влади та контролю над стратегічними сегментами ланцюга створення вартості. У сучасних умовах глобалізації та мережевізації світової економіки глобальні ланцюги вартості дедалі більше розглядаються як складні багаторівневі мережі, що формуються навколо багатонаціональних підприємств та глобальних виробничих мереж.

Систематизація процесу генезису дала змогу визначити напрями й послідовність формування підвалин теорій та концепцій дослідження глобальних ланцюгів вартості, яке відбувалось у поєднанні концепцій і теорій цінності та доданої вартості (теорії доданої вартості, теорії граничної продуктивності, концепції «цінності»), концепцій дослідження природи процесу створення вартості (концепції «*filière*», концепції ланцюга створення вартості, концепції потоку вартості), концепцій і теорій мотивів ПІІ (теорії ринкової влади, теорії транзакційних витрат, теорії інтерналізації, таксономії мотивів ПІІ та OLI-парадигми, моделі капіталу знань, теорій мережевих відносин у міжнародному бізнесі) (рис. 2). Зроблено висновок, що основні концепції дослідження процесу управління ланцюгами вартості формуються за напрями досліджень управління процесом створення доданої вартості, дослідження відносин всередині GVC, дослідження мережевих відносин.

Рис. 2. Систематизація процесу генезису теорій та концепцій дослідження глобальних ланцюгів вартості за логіко-еволюційним підходом

Джерело: розроблено автором

Доведено, що вплив глобальних ланцюгів створення вартості та трансформацій, які відбуваються в їх моделях організації виробництва та обслуговування, на архітектуру глобальної економіки мають дуальний характер (рис. 3). Для багатонаціональних підприємств і країн їх базування участь у GVC створює можливості оптимізації витрат, доступу до ресурсів у ланцюгах постачання, масштабування виробництва та збуту, водночас підвищуючи ризики локалізації виробництва та офшорингу. Малі та середні підприємства в країнах базування та країнах офшорингу отримують можливість інтеграції до світових ринків через спеціалізацію у вузьких виробничих нішах, водночас стикаються з посиленням конкуренції з боку великих компаній з більшою ринковою владою.

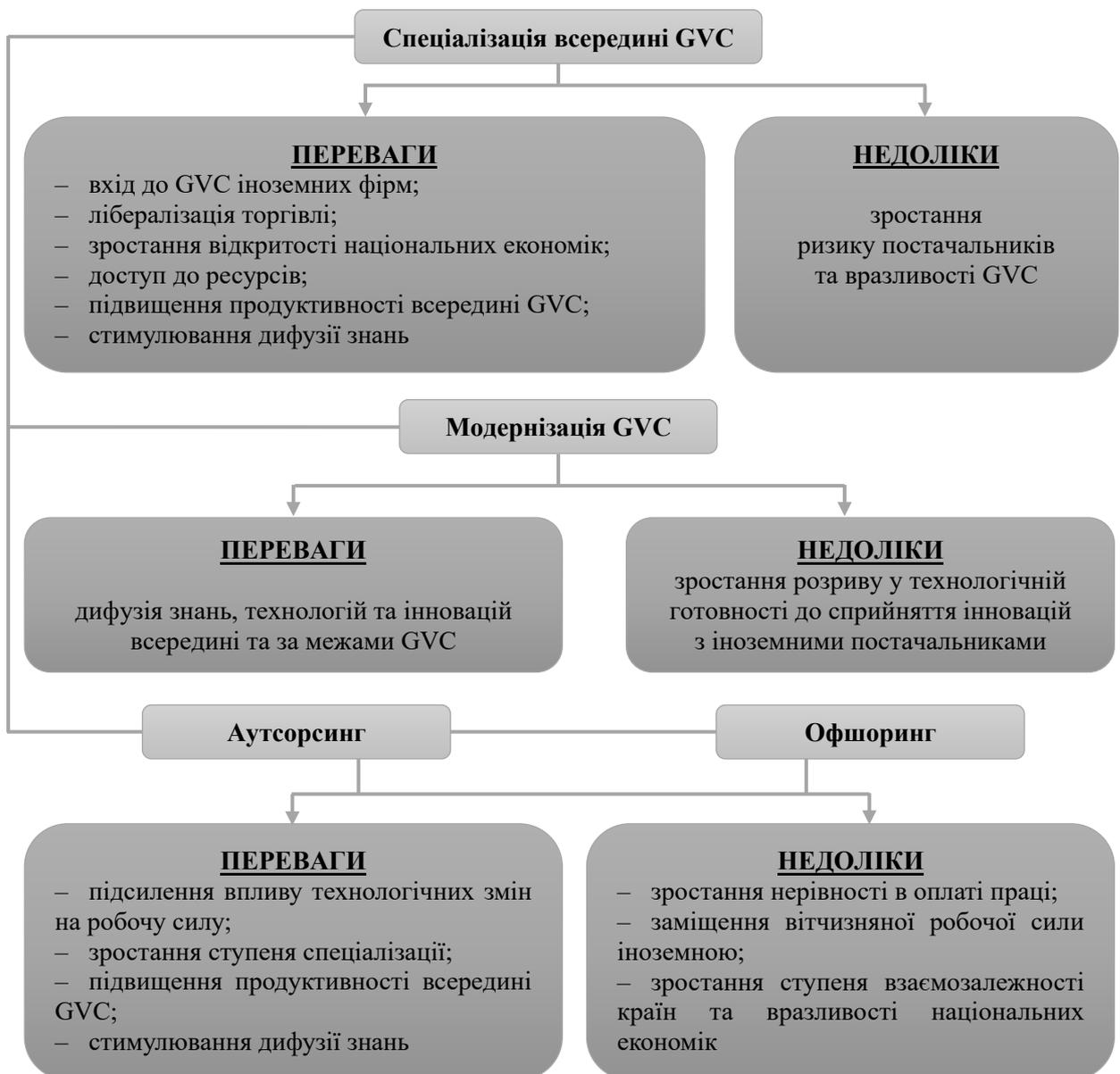

Рис. 3. Вплив трансформацій GVC, які відбуваються у їх моделях організації виробництва та обслуговування, на архітектуру глобальної економіки

Джерело: розроблено автором

Для країн, що приймають прямі іноземні інвестиції, участь у GVC сприяє трансферу технологій та знань, модернізації людського капіталу, зростанню попиту на

робочу силу й розширенню експортних можливостей, але може супроводжуватися ризиками уповільнення економічного зростання, формуванням «пастки середнього доходу» та посиленням нерівності доходів.

Встановлено, що ключовими трансформаціями GVC, які визначають сучасну архітектуру глобальної економіки, є спеціалізація всередині ланцюгів вартості, їх модернізація, а також поширення аутсорсингу та офшорингу. Спеціалізація сприяє підвищенню продуктивності та використанню порівняльних переваг різних країн, тоді як модернізація забезпечує перехід до більш технологічно складних і високододаних сегментів виробництва. Водночас аутсорсинг та офшоринг дають змогу оптимізувати виробничі процеси й підвищити гнучкість бізнес-моделей, але можуть спричиняти соціально-економічні дисбаланси, зокрема поляризацію ринку праці та зростання нерівності. Отже, участь у глобальних ланцюгах вартості виступає водночас джерелом економічного розвитку та нових структурних викликів, що потребує формування збалансованої економічної політики, спрямованої на просування країн до сегментів GVC з високою часткою доданої вартості.

У другому розділі роботи **«Методологія вимірювання глобальних ланцюгів вартості»** систематизовано підходи до аналізу структури і динаміки функціонування глобальних ланцюгів вартості; узагальнено зміни, що відбуваються у фрагментації виробничого процесу глобальних ланцюгів вартості; визначено роль багатонаціональних підприємств у формуванні глобальних ланцюгів вартості.

Систематизація підходів до аналізу структури та динаміки функціонування глобальних ланцюгів вартості дала змогу сформувати комплексну методологічну основу дослідження сучасної організації міжнародного виробництва. Наявні підходи до аналізу GVC поєднують глобальний і регіональний виміри, що дає змогу досліджувати як механізми координації міжнародних виробничих мереж провідними компаніями, так і особливості інтеграції окремих країн у ці мережі. Узагальнення наукових досліджень свідчить, що аналіз GVC базується на поєднанні якісних і кількісних методів, серед яких важливе місце займають кейс-метод галузевих досліджень, аналіз управління ланцюгами постачання, моделі «витрати – випуск» і показники торгівлі з доданою вартістю (TiVA), а також підходи, що враховують внутрішні виробничі зв'язки та агломераційні ефекти.

У роботі рекомендовано доповнити наявну систематизацію підходів до аналізу структури та динаміки функціонування глобальних ланцюгів вартості такими методами аналізу GVC: концепцією агломерації країн до глобальної торгівлі через участь у GVC, що забезпечить можливість комплексного вивчення механізмів координації міжнародних виробничих мереж; та обґрунтуванням стратегій підвищення ефективності участі країн у глобальних ланцюгах вартості, а отже, – у глобальному поділі праці.

Проведений аналіз змін, що відбуваються у фрагментації виробничого процесу глобальних ланцюгів вартості, свідчить, що розвиток GVC тісно пов'язаний із загальною динамікою економічної глобалізації. У період 1990–2008 рр. відбувалося швидке розширення міжнародної виробничої фрагментації, зумовлене технологічним прогресом, зниженням транспортних і торговельних бар'єрів та активним залученням нових економік до світової торгівлі. Після світової фінансової кризи 2008–2009 рр. темпи інтеграції у GVC уповільнилися, що засвідчило перехід до етапу «повільної

глобалізації». Водночас поширення GVC сприяло формуванню нової структури міжнародного поділу праці, заснованої на спеціалізації країн на окремих функціях і стадіях виробництва, що разом із підвищенням продуктивності та розширенням експорту посилили взаємозалежність національних економік та їх вразливість до глобальних шоків.

Проведений аналіз дав змогу зробити висновок про суттєве зростання ролі БНП у світовій економіці та глобальних ланцюгах вартості. Упродовж 1990–2024 рр. обсяги прямих іноземних інвестицій та їх накопичений капітал зросли у десятки разів, що відображає поглиблення міжнародної інвестиційної інтеграції та розширення мереж іноземних філій. Значне зростання за останні три десятиріччя основних показників міжнародного виробництва, як-от продажі, додана вартість, активи та зайнятість у зарубіжних філіях БНП, свідчить про посилення впливу останніх на формування глобальних виробничих мереж. Загалом отримані результати підтверджують, що саме БНП виступають ключовими координаторами глобальних ланцюгів вартості, забезпечуючи міжнародний розподіл виробничих функцій, трансфер капіталу і технологій та інтеграцію національних економік у глобальні виробничі мережі.

У третьому розділі роботи **«Дослідження викликів глобальних ланцюгів створення вартості»** систематизовано сучасні геополітичні та економічні виклики розвитку глобальних ланцюгів вартості; здійснено оцінку вразливості ланцюгів GVC до геополітичних та економічних ризиків; досліджено вплив викликів забезпечення глобальних ланцюгів вартості енергетичними ресурсами.

Проведений аналіз геополітичних та економічних викликів розвитку глобальних ланцюгів вартості дає можливість виокремити такі ключові виклики: загострення міждержавних конфліктів, геоекономічну конфронтацію, торговельні суперечки і конфлікти, торговельні війни між основними гравцями на глобальних ринках, зростання торговельних витрат і невизначеності торговельної політики, зменшення різниці в оплаті праці між розвиненими економіками та країнами, що розвиваються, глобальні економічні кризи, поширення інфекційних захворювань, технологічний прогрес у сферах автоматизації та штучного інтелекту.

Здійснена оцінка вразливості ланцюгів GVC до ризиків міжнародної торгівлі продемонструвала її високий рівень і водночас сильну взаємозалежність. Концентрація виробництва і постачання окремих стратегічно важливих товарів в обмеженій кількості країн формує потенційні «вузькі місця» у міжнародній торгівлі, що може призводити до збоїв у функціонуванні GVC під час глобальних криз.

Проведене динамічне регресійне моделювання, що охоплює період із 2007 до 2020 р., з використанням темпів приросту ВВП США, ЄС та Китаю, а також фактору часу, дало змогу кількісно оцінити вплив макроекономічних та геополітичних факторів на ключові показники функціонування глобальних ланцюгів вартості (табл. 1).

Отримані результати підтверджують, що економічна динаміка провідних центрів глобальної економіки – США, Європейського Союзу та Китаю – є важливим детермінантом конфігурації GVC. Найбільш високий рівень статистичної значущості було зафіксовано для моделей валового імпорту кінцевої продукції, що свідчить про тісний зв'язок між змінами глобального попиту та розвитком міжнародних виробничих мереж. Водночас моделі для іноземної доданої вартості та імпорту

проміжних товарів продемонстрували менш стабільні результати, що вказує на складніший характер формування цих показників і їх залежність від ширшого кола факторів, зокрема структурних змін у міжнародній спеціалізації та організації виробництва. Загалом результати моделювання підтверджують високу чутливість глобальних ланцюгів вартості до макроекономічних шоків та геополітичної нестабільності. Виявлено, що кризові явища, як-от глобальна фінансова криза, торговельні конфлікти і пандемія COVID-19, суттєво вплинули на структуру міжнародної торгівлі, змінюючи співвідношення внутрішньої та іноземної доданої вартості, а також динаміку імпорту кінцевої і проміжної продукції.

Таблиця 1 – Результати динамічних регресійних моделі валового імпорту кінцевої продукції та їх характеристика*

Зона	Модель	R	R ²	F _{роз}	Рівень значущості F
<i>Y3 – Gross imports of final products</i>					
Japan	$Y3 = 374731,09 + 18247,14X2 - 2051,18X3 - 12174,81X4 - 1172,74t$	0,931	0,867	14,693	0,0006
Korea	$Y3 = 108627,39 + 3192,95X2 + 2343,28X3 - 2222,91X4 + 2677,81t$	0,933	0,871	15,189	0,0005
United States	$Y3 = 967708,63 + 18867,37X2 + 15972,49X3 - 6342,35X4 + 34165,19t$	0,979	0,958	51,480	0,0000
China	$Y3 = 260199,98 + 19247,81X2 + 5537,51X3 - 11284,33X4 + 25603,45t$	0,979	0,958	51,945	0,0000
Rest of the world	$Y3 = 1489688,27 + 112109,28X2 - 38035,88X3 - 59668,91X4 - 24392,33t$	0,896	0,803	9,197	0,0031
ASEAN	$Y3 = 206369,27 + 16540,71X2 - 2936,25X3 - 5606,67X4 + 7920,76t$	0,954	0,911	23,019	0,0001
European Union	$Y3 = 896706,51 - 6950,18X2 + 21338,68X3 - 11370,19X4 + 7626,54t$	0,821	0,674	4,645	0,0261
NAFTA	$Y3 = 1004383,57 + 21221,44X2 + 14184,28X3 - 13483,83X4 + 27761,92t$	0,978	0,957	50,224	0,0000

Джерело: розраховано автором

*У якості результату моделювання (залежних змінних) було обрано такі показники:

Y3 – Валовий імпорт готової продукції;

У якості факторів впливу (незалежних змінних) було обрано:

X2 – темп приросту ВВП Сполучених Штатів;

X3 – темп приросту ВВП Європейського союзу;

X4 – темп приросту ВВП Китаю.

Водночас швидке відновлення окремих показників після кризових періодів свідчить про здатність GVC до адаптації через реконфігурацію торговельних потоків, диверсифікацію постачальників та технологічну трансформацію. Це підкреслює необхідність формування більш стійких та гнучких моделей організації міжнародного виробництва, здатних ефективно реагувати на зростаючі глобальні ризики.

У роботі доведено, що трансформація глобальної енергетики супроводжується поступовим переходом до нової енергетичної парадигми, заснованої на розвитку відновлюваних джерел енергії та низьковуглецевих технологій. Енергетичний перехід, зумовлений кліматичними цілями та прагненням до енергетичної незалежності, стимулює формування нових глобальних ланцюгів постачання,

пов'язаних із виробництвом обладнання для відновлюваної енергетики та доступом до критичних мінеральних ресурсів. За цих умов глобальні ланцюги вартості енергетичного сектору дедалі більше формуються під впливом геополітичної конкуренції, технологічних інновацій та структурної диверсифікації джерел енергії, що формує нову архітектуру світової енергетичної системи, ключовими чинниками забезпечення стабільності якої є енергетична безпека, міжнародна кооперація та розвиток сталих енергетичних технологій.

У четвертому розділі роботи **«Напрями трансформації глобальних ланцюгів вартості у відповідь на сучасні виклики розвитку глобальної економічної системи»** визначено перспективи реконфігурації глобальних ланцюгів вартості; сформовано фрейм концепції зеленого переходу у стратегіях розвитку глобальних ланцюгів вартості; узагальнено систему драйверів сталих трансформацій у стратегіях розвитку глобальних ланцюгів вартості.

Сучасний розвиток глобальних ланцюгів вартості характеризується поступовою реконфігурацією міжнародного виробництва під впливом технологічних змін, геополітичної нестабільності та глобальних криз. Проведене дослідження дало змогу серед перспектив реконфігурації глобальних ланцюгів вартості у відповідь на зростання вразливості визначити такі: запровадження політики імпортозаміщення, зростання регіоналізації ланцюгів постачання, географічна диверсифікація ланцюгів постачання, реконфігурація забезпечення глобальних ланцюгів вартості енергетичними ресурсами в напрямі формування нових торговельних альянсів і партнерств у секторі постачання енергоресурсів та переходу на використання відновлюваних джерел енергії, інтенсифікація цифрового переходу в управлінні бізнес-процесами.

Проведений аналіз також підтверджує, що важливим чинником забезпечення стабільності функціонування GVC є *резильєнтність глобальних ланцюгів вартості*, під якою автор пропонує розуміти *комплексну здатність глобального розсердженого ланцюга послідовно взаємопов'язаних видів діяльності зі створення доданої вартості до абсорбції зовнішніх криз, динамічної адаптації та трансформації у відповідь на них за умови збереження та відновлення своєї продуктивності праці*.

У роботі запропоновано *методологічний апарат дослідження резильєнтності глобальних ланцюгів вартості*, до якого пропоновано відносити *алгоритм методики визначення резильєнтності GVC*, що передбачає такі кроки: визначення кризових та посткризових періодів дослідження резильєнтності, розрахунок Темпів зростання індексу форвардної агломерації та Темпів зростання індексу зворотної агломерації за певну кількість кризових та посткризових періодів; встановлення наявності зв'язку між зміною конфігурації GVC та збереженням / зростанням продуктивності праці; інтерпретація отриманих результатів щодо типу резильєнтності залежно від інтервалів значень показників Темпів зростання індексів форвардної та зворотної агломерації; та *типову матрицю визначення типу резильєнтності GVC* (рис. 4).

Апробація авторської методики на прикладі 63 країн світу дала змогу зробити висновок про зв'язок між ефективним управлінням резильєнтністю та поєднанням стратегій превенції, адаптації, відновлення і довгострокової трансформації, що має реалізовуватися як на рівні бізнесу, так і через державну економічну політику, а також про потенціал глобальних ланцюгів вартості до формування комплексної

резильєнтності у відповідь на зростаючі виклики зовнішнього середовища. Результати розрахунків та розподілу країн у запропонованій автором матриці визначення типу резильєнтності GVC у посткризовий період 2020-2021 рр. представлено на рисунку 5.

Трансформаційна резильєнтність (високий рівень) $T_{AGGF} > 1, T_{AGGB} > 1$	Абсорбційна резильєнтність (середній рівень) $T_{AGGF} > 1, T_{AGGB} < 1$
Адаптивна резильєнтність (середній рівень) $T_{AGGF} < 1, T_{AGGB} > 1$	Низький рівень резильєнтності $T_{AGGF} < 1, T_{AGGB} < 1$

Рис. 4. Матриця визначення типу резильєнтності GVC

Трансформаційна резильєнтність (високий рівень) $T_{AGGF} > 1, T_{AGGB} > 1$ Австралія, Бразилія, Японія, Мальта, Бангладеш, Малайзія, Монголія, Шрі-Ланка, Камбоджа, Непал	Адаптивна резильєнтність (середній рівень) $T_{AGGF} > 1, T_{AGGB} < 1$ Чеська Республіка, Мексика, США, В'єтнам, Пакистан, Фіджі, Сінгапур, Гонконг, Китай
Адаптивна резильєнтність (середній рівень) $T_{AGGF} < 1, T_{AGGB} > 1$ Велика Британія, Ірландія, Росія, Казахстан, Бутан, Киргизька Республіка	Низький рівень резильєнтності $T_{AGGF} < 1, T_{AGGB} < 1$ Австрія, Бельгія, Болгарія, Канада, Швейцарія, Китайська Народна Республіка, Кіпр, Німеччина, Данія, Іспанія, Естонія, Фінляндія, Франція, Греція, Хорватія, Угорщина, Індонезія, Індія, Італія, Республіка Корея, Литва, Люксембург, Латвія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словацька Республіка, Словенія, Швеція, Туреччина, Тайбей, Китай, Філіппіни, Таїланд, Лаос, Бруней-Даруссалам, Мальдіви

Рис. 5. Розподіл країн за типами резильєнтності у посткризовий період 2020–2021 рр.

Джерело: побудовано за розрахунками автора

Проведений у роботі аналіз засвідчив, що зелений перехід у глобальних ланцюгах вартості формується під впливом взаємодії технологічних, інституційних, ринкових і геополітичних факторів. Поширення відновлюваних джерел енергії, розвиток електромобільності та зростання попиту на критичні матеріали трансформують структуру міжнародних виробничих мереж і торговельних потоків. Водночас висока концентрація виробництва ключових компонентів і ресурсів, а також посилення геополітичної конкуренції та торговельних обмежень підвищують вразливість глобальних ланцюгів постачання. За цих умов важливого значення набувають диверсифікація джерел постачання, розвиток технологій накопичення енергії, цифровізація енергосистем і впровадження екологічних інновацій, що забезпечують підвищення стійкості глобальних ланцюгів вартості.

Важливу роль у реалізації зеленого переходу відіграють інституційні та ринкові

механізми, зокрема міжнародні кліматичні угоди, екологічні стандарти, інструменти ціноутворення на викиди вуглецю, а також політика Європейського союзу в межах Європейського зеленого курсу. Ці ініціативи формують нові правила функціонування глобальних ланцюгів вартості та стимулюють поширення зелених інновацій у виробництві, енергетиці, транспорті та фінансовому секторі. Для України зелений перехід відкриває можливості модернізації економіки, розвитку відновлюваної енергетики та інтеграції до європейського економічного простору, водночас потребуючи адаптації національної економічної політики до екологічних стандартів ЄС і формування ефективної моделі зеленої післявоєнної реконструкції.

Запропонована в роботі концепція зеленого переходу глобальних ланцюгів вартості (рис. 6) включає такі драйвери: інституційні (впровадження національних стандартів сталості бізнесу; впровадження вуглецевих податків; впровадження або зміни у національному законодавстві про довкілля; впровадження екологічних положень у торговельних угодах; міжнародні екологічні угоди); ринкові (зміни в екологічних уподобаннях серед споживачів або професійних користувачів на наявних ринках; зміщення ринкового попиту до зелених провідних ринків); технологічні (нові зелені технології у виробництві; цифрові технології для мінімізації відходів, споживання енергії, забезпечення відстеження викидів). Реалізація концепції передбачається внутрішніми суб'єктами ланцюга (провідні фірми: покупці та виробники; постачальники) та зовнішніми (національні / місцеві органи влади; неурядові організації; організації громадянського суспільства). До основних типів інновацій у стратегіях зеленого переходу пропонується відносити: екологічні інновації в бізнес-процесах (заміна джерел енергії, енергоємних матеріалів, дефіцитних природних ресурсів, токсичних речовин; зменшення відходів виробничого процесу; зменшення споживання енергії; оптимізація потоку матеріалів); екологічні інновації продуктів (нові дизайни, що замінюють екологічно шкідливі компоненти; проектування перероблених продуктів; проектування для довговічності; заміна повністю екологічно шкідливого продукту; переробка; повторне використання відходів); екологічні організаційні інновації (ощадливе виробництво; управління зеленим ланцюгом постачання).

Проведене дослідження засвідчило, що цифрова трансформація є одним із ключових чинників підвищення ефективності, стійкості та адаптивності глобальних ланцюгів вартості. Водночас результати експертного дослідження показали, що найбільш значущими викликами цифровізації GVC є недостатній розвиток цифрової інфраструктури, дефіцит цифрових навичок, ризик для кібербезпеки, проблеми інтеграції та стандартизації цифрових систем, а також правова і регуляторна невизначеність.

Важливою тенденцією сучасного розвитку GVC є поєднання цифрового і зеленого переходів, що формує концепцію стійких трансформацій до цифрової зеленої економіки. У цьому контексті узагальнена система драйверів сталих трансформацій у стратегіях розвитку глобальних ланцюгів вартості має включати визначення ключових викликів зеленого та цифрового переходу в управлінні глобальними ланцюгами вартості.

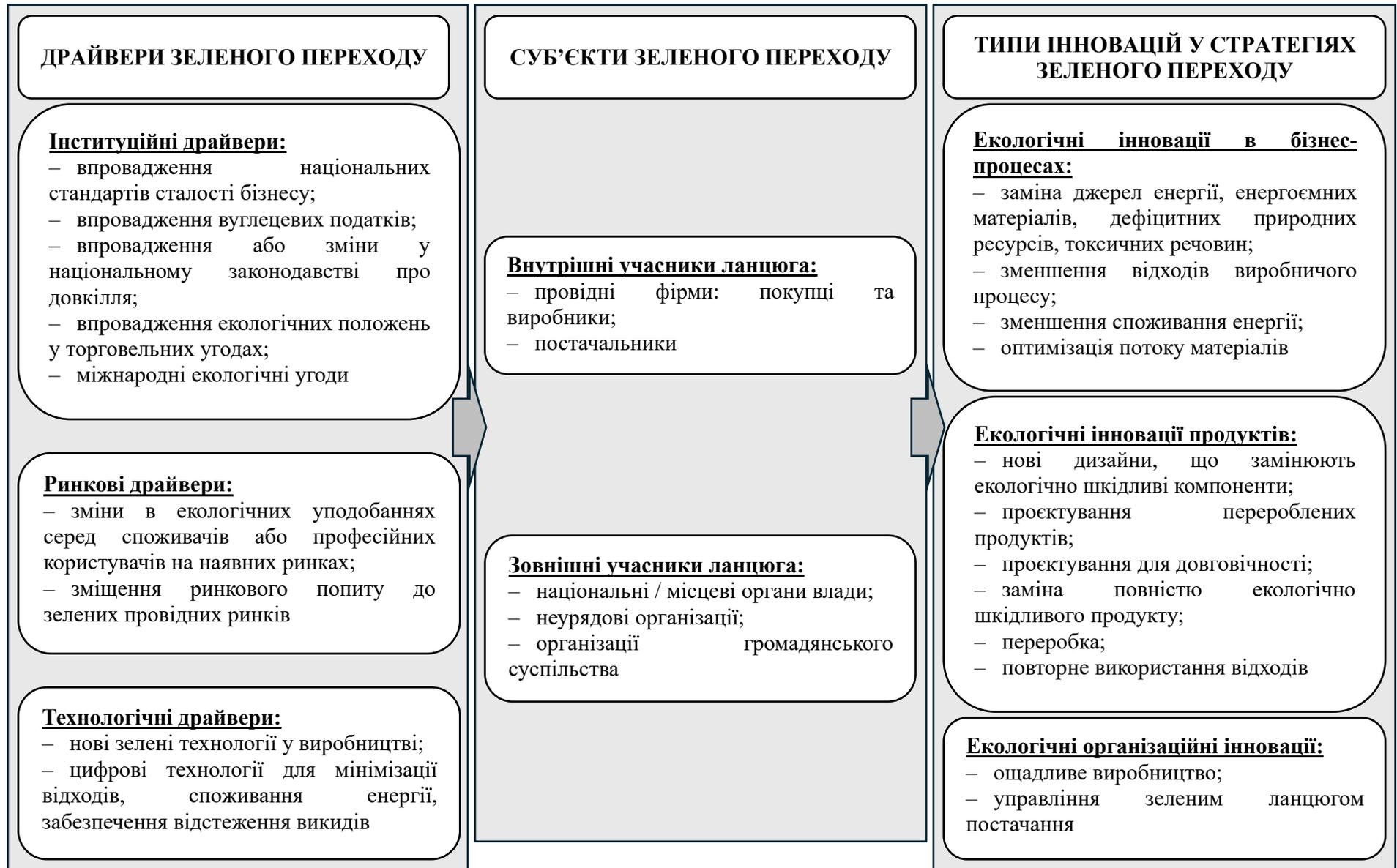

Рис. 6. Концепція зеленого переходу GVC
Джерело: розроблено автором

До цих основних викликів зеленого та цифрового переходу в управлінні глобальними ланцюгами вартості автором пропонується відносити недостатній розвиток цифрової інфраструктури, брак навичок використання цифрових технологій, низький рівень компетентностей у сфері кібербезпеки, ризики захисту хмарних сервісів, брак стандартизації, недосконала регуляторна політика, низький рівень цифрової корпоративної культури, проблеми інтеграції та взаємодії між різними учасниками глобального ланцюга створення вартості. Ключовими пріоритетами стратегії зеленої та цифрової трансформації глобальних ланцюгів вартості визначено: декарбонізацію та підвищення енергоефективності, перехід до циркулярної моделі виробництва, інтегровану цифровізацію бізнес-процесів, впровадження технологій автоматизації, роботизації та штучного інтелекту, розвиток сталих ланцюгів постачання, зниження вразливості та управління ризиками, інтеграцію ESG-стандартів у політику глобальних ланцюгів вартості, підтримка інновацій та розвиток людського потенціалу.

Авторський алгоритм впровадження зелених і цифрових трансформацій представлено на рисунку 7.

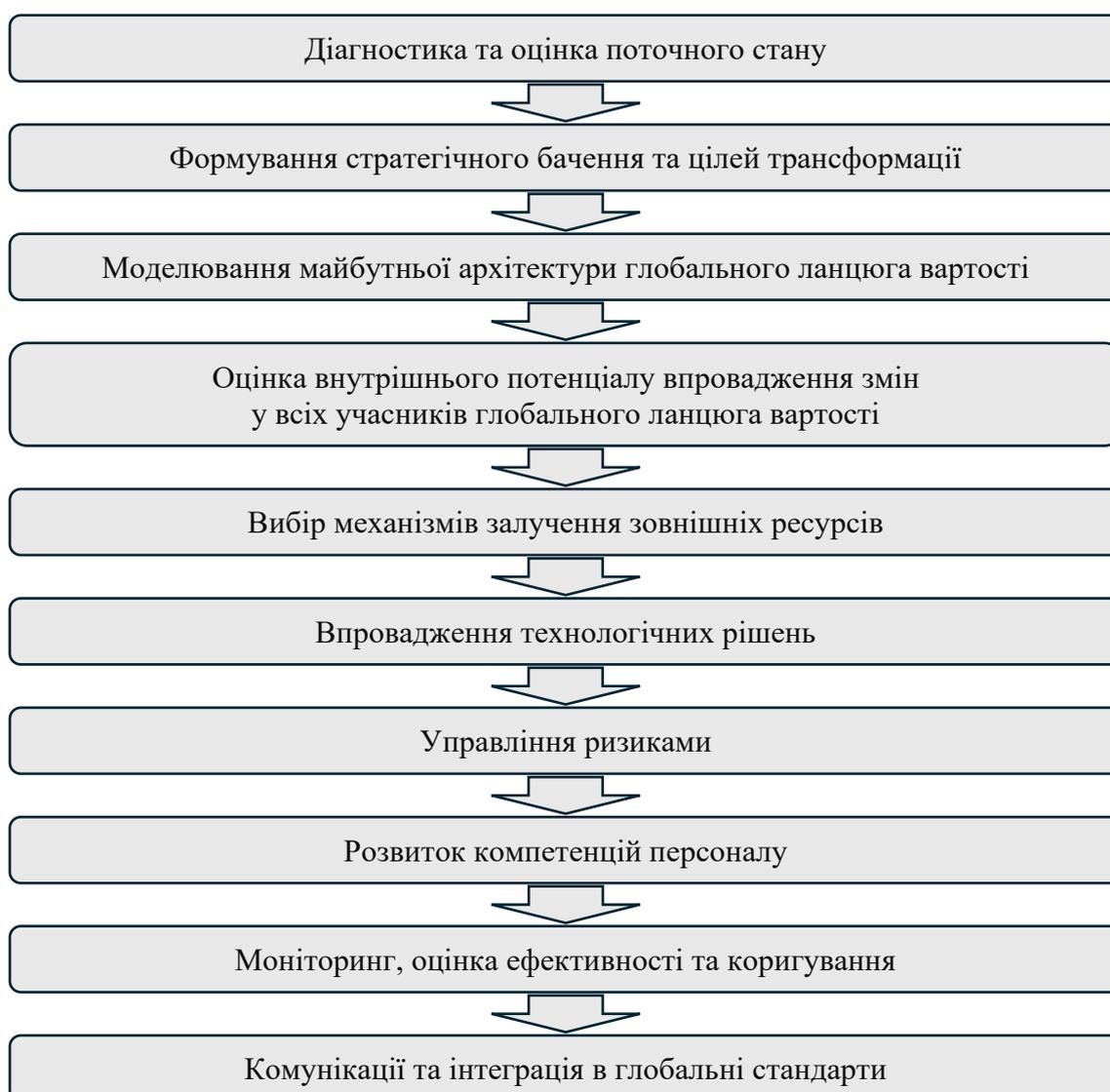

Рис. 7. Алгоритм впровадження зелених і цифрових трансформацій GVC
Джерело: розроблено автором

У п'ятому розділі роботи «**Напрями та механізми інтеграції України до глобальних ланцюгів вартості**» визначено ступінь залучення України до глобальних ланцюгів вартості; здійснено компаративний аналіз інтеграції України та країн ЄС у глобальні ланцюги вартості; розроблено механізм інтеграції української промисловості у глобальні ланцюги вартості; розроблено модель залежності економічного зростання України від її участі у міжнародних виробничих мережах; визначено пріоритети співпраці України з країнами ЄС в умовах мережевізації глобальної економіки.

Проведені оцінки ступеня залучення України до глобальних ланцюгів вартості засвідчили, що значення показників, які його характеризують, упродовж 2010–2020 рр. зазнали певних структурних змін. З одного боку, відбулося зростання частки внутрішньої доданої вартості у валовому експорті, що вказує на посилення ролі національного компонента у формуванні експортної продукції та певне зниження залежності від імпорتنих ресурсів. З іншого боку, загальний показник участі України у GVC зменшився, що свідчить про певне послаблення інтегрованості національної економіки у міжнародні виробничі мережі. Така динаміка значною мірою обумовлена структурними трансформаціями економіки, втратою частини виробничих потужностей і традиційних зовнішніх ринків, а також необхідністю переорієнтації на нові торговельні зв'язки та технологічне оновлення виробництва.

На відміну від більшості країн ЄС, інтеграція України у глобальні ланцюги вартості упродовж досліджуваного періоду дещо послабилася. Зниження показника загальної участі та скорочення зворотної участі свідчать про зменшення використання імпорتنих проміжних ресурсів у виробництві експортної продукції та про зміщення економіки ближче до початкових етапів ланцюга вартості. Водночас зростання прямої участі України вказує на посилення ролі країни як постачальника проміжної продукції та сировини, що використовується у виробництві товарів з високою доданою вартістю в інших країнах.

У широкому контексті результати дослідження підтвердили, що підвищення ефективності інтеграції України у глобальні ланцюги вартості потребує комплексної політики, спрямованої на стимулювання інноваційної діяльності, модернізацію промисловості та активізацію інвестиційних процесів. Запропонований автором механізм інтеграції української промисловості у глобальні ланцюги вартості включає підходи до формування механізму (структурний, інституційний, інноваційний, інвестиційний та системний); основні детермінанти визначення ефективності участі країни у глобальних ланцюгах вартості (обсяг іноземної валової доданої вартості в експорті України та вміст національної валової доданої вартості в експорті країни), а також важелі стимулювання ефективності інтеграції вітчизняного бізнесу до глобальних ланцюгів вартості (економічні – інвестиційні стимули, податкові преференції, експортно-кредитна підтримка; правові – гармонізація стандартів з міжнародними вимогами, захист прав інвесторів та інтелектуальної власності; регуляторна підтримка експортерів; та організаційні важелі – розвиток промислових кластерів, інтеграція МСП до виробничих мереж БНП, підтримка трансформації товарної структури експорту у напрямі збільшення частки продукції з високою доданою вартістю) (рис. 8).

Рис. 8. Механізм інтеграції української промисловості у глобальні ланцюги вартості
Джерело: розроблено автором

Проведений аналіз дав можливість зробити висновок, що взаємозв'язок між економічним зростанням України та її участю у глобальних ланцюгах вартості має складний та неоднозначний характер (табл. 2). Розроблена модель залежності економічного зростання України від її участі у міжнародних виробничих мережах дасть змогу встановити тісну залежність між динамікою ВВП та валового експорту, наявність оберненої залежності між показниками економічного розвитку країни та часткою іноземної доданої вартості в експорті, особливо у сировинних галузях, тоді як участь іноземних виробників у технологічно складних сегментах внутрішнього виробництва здатна сприяти підвищенню ВВП на одного мешканця країни. Отримані результати дали можливість зробити висновок про необхідність якісних змін в інтеграції України до глобальних ланцюгів вартості, насамперед за рахунок розвитку переробних та високотехнологічних секторів, збільшення національної доданої вартості в експорті та зниження залежності від сировинних сегментів міжнародного поділу праці.

Таблиця 2 – Залежність економічного зростання від участі України у GVC у 2010–2020 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	<i>GDP</i>	<i>GDP_{pc}</i>
Кількість спостережень	11	11
Постійна величина	-5,143*** (1,101)	26,351*** (3,733)
<i>FVA_{exp}</i>	-0,505** (0,168)	–
<i>Export</i>	2,012*** (0,209)	–
<i>GVC_{part_b}</i>	–	-4,625*** (1,110)
<i>R</i>	0,984	0,811
<i>R</i> ²	0,968	0,658
<i>F</i> -критерій	<i>F</i> (2,8)=122,38	<i>F</i> (1,9)=17,36

Джерело: розроблено автором

* – рівень статистичної помилки 10 %;

** – рівень статистичної помилки 5 %;

*** – рівень статистичної помилки 1 %;

де *GDP* – ВВП, млн дол. США;

GDP_{pc} – ВВП на одного мешканця, грн;

FVA_{exp} – Вміст іноземної валової доданої вартості в експорті України, млн дол.;

Export – Валовий експорт, млн дол.;

GVC_{part_b} – Коефіцієнт зворотної участі, %.

Встановлено, що, незважаючи на зростання обсягів торгівлі між Україною та ЄС після набуття чинності Угоди про асоціацію, структура українського експорту до ЄС зберігає переважно сировинний характер, тоді як імпорт представлений продукцією з високою доданою вартістю. Це свідчить про необхідність перегляду моделі

економічної взаємодії з ЄС та формування нових пріоритетів співпраці, спрямованих на поглиблення інтеграції українських підприємств у європейські виробничі мережі. Важливим напрямом такої співпраці має стати розвиток секторів, у яких формується вища національна додана вартість, зокрема машинобудування, електроніки, електротехнічного обладнання, фармацевтики а інших високотехнологічних галузей промисловості.

Водночас пріоритети співпраці України з країнами ЄС мають передбачати поглиблення виробничої та інноваційної кооперації в межах глобальних ланцюгів вартості. До таких пріоритетів належать: залучення європейських інвестицій у модернізацію української промисловості, розвиток спільних виробничих і науково-дослідних проєктів, трансфер технологій, а також створення виробничих кластерів у високотехнологічних секторах. Реалізація цих пріоритетів сприятиме переходу України від периферійної ролі постачальника сировини до активного учасника європейських виробничих мереж і дасть змогу посилити конкурентоспроможність національної економіки в умовах мережевої організації світового господарства.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробку практичного інструментарію дослідження трансформацій глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку, а також надано рекомендації щодо ефективної інтеграції вітчизняних суб'єктів господарювання до глобальних ланцюгів вартості. Результати дослідження дали змогу сформувані такі висновки теоретико-методологічного та прикладного характеру:

1. Систематизація наукових підходів до дослідження глобальних ланцюгів вартості дала змогу виокремити основні етапи еволюції відповідних теорій та концепцій. Зроблено висновок, що фокус досліджень ланцюгів створення вартості еволюціонував від аналізу послідовності дій у процесі фізичної трансформації продукту до уявлення про трансформацію його цінності та управління цим процесом в умовах глобального розсердженого ланцюга взаємодії; від абстрагування у дослідженні ланцюгів створення вартості на рівні п'яти основних етапів – вхідна логістика, операційна діяльність, вихідна логістика, маркетинг і продажі, послуги після продажу – до дослідження координації мультимодальністю виробників у глобальних ланцюгах вартості.

2. Запропонована автором систематизація процесу генезису теорій та концепцій дослідження глобальних ланцюгів вартості ілюструє його формування на основі поєднання концепцій і теорій цінності та доданої вартості (теорії доданої вартості, теорії граничної продуктивності, концепції «цінності»), концепцій дослідження природи процесу створення вартості (концепції «*filière*», концепції ланцюга створення вартості, концепції потоку вартості), концепцій і теорій мотивів ПП (теорії ринкової влади, теорії транзакційних витрат, теорії інтерналізації, таксономії мотивів ПП та OLI-парадигми, моделі капіталу знань, теорій мережевих відносин у міжнародному бізнесі). Автором зроблено висновок, що основні концепції дослідження процесу управління ланцюгами вартості формуються за напрямами досліджень управління процесом створення доданої вартості, дослідження відносин всередині глобальних ланцюгів вартості та дослідження мережевих відносин.

3. Встановлено, що вплив глобальних ланцюгів створення вартості та трансформацій, які відбуваються у моделях організації міжнародного виробництва та розподілу виробничих функцій, має визначальну роль у формуванні сучасної архітектури глобальної економіки. Зроблено висновок, що цей вплив має дуальний характер, що проявляється у суперечливих напрямках дії переваг та недоліків для різних груп економічних суб'єктів. Для багатонаціональних підприємств та країни їх базування інтеграція до глобальних ланцюгів вартості забезпечує можливості оптимізації витрат, розширення доступу до ресурсів і ринків збуту, в також масштабування виробничої діяльності. Водночас такі процеси супроводжуються зростанням ризиків, пов'язаних із релокацією бізнес-процесів в інші країни. Для малих та середніх підприємств участь у глобальних ланцюгах вартості відкриває можливості інтеграції до світових ринків через функціональну спеціалізацію у вузьких сегментах виробництва, але водночас підсилює конкурентний тиск з боку великих компаній, що володіють більшою ринковою владою.

Для країн-реципієнтів прямих іноземних інвестицій інтеграція до глобальних ланцюгів вартості сприяє трансферу технологій та знань, модернізації людського капіталу, розширенню зайнятості та зростанню експортного потенціалу. Водночас така інтеграція може супроводжуватися виникненням структурних дисбалансів, зокрема ризиком закріплення національних економік у сегментах із низькою часткою доданої вартості, формуванням «пастки середнього доходу» та поглибленням соціально-економічної нерівності. Водночас конкурентні переваги всіх стейкхолдерів глобальних ланцюгів вартості формуються у площині синергії конкурентних переваг окремих ланок, підвищення продуктивності, гнучкості та можливостей для сталого економічного зростання.

Визначено, що ключовими трансформаційними процесами, які зумовлюють вплив глобальних ланцюгів вартості на архітектуру світової економіки, є поглиблення внутрішньоланцюгової спеціалізації, технологічна модернізація виробництва, а також поширення аутсорсингу та офшорингу. Сукупна дія цих процесів формує нову конфігурацію глобального виробництва, у межах якої участь у глобальних ланцюгах вартості виступає як важливим чинником економічного розвитку, так і джерелом структурних викликів для національних економік.

4. Систематизація наукових підходів до аналізу структури та динаміки функціонування глобальних ланцюгів вартості дала змогу сформувати цілісну методологічну основу їх дослідження. Встановлено, що сучасний підхід до аналізу GVC інтегрує глобальний і регіональний рівні та ґрунтується на поєднанні якісних і кількісних методів, зокрема галузевих кейс-досліджень, аналізу управління ланцюгами постачання, моделей «витрати – випуск» і показників торгівлі з доданою вартістю (TiVA). Рекомендовано доповнити дану систему підходів такими методами аналізу GVC: концепцією агломерації країн до глобальної торгівлі через участь у GVC, що забезпечить можливість комплексного вивчення механізмів координації міжнародних виробничих мереж; та обґрунтуванням стратегій підвищення ефективності участі країн у глобальних ланцюгах вартості, а отже, – у глобальному поділі праці.

5. Зроблено висновок, що еволюція фрагментації виробничих процесів глобальних ланцюгів вартості безпосередньо пов'язана з динамікою економічної

глобалізації. Запропоновано виокремлення в ній таких періодів: 1990–2008 рр. – період інтенсивного поглиблення міжнародної виробничої фрагментації, зумовленої технологічним прогресом, зниженням транспортних та лібералізацією торговельних бар'єрів, а також залученням нових економік до світової торгівлі; 2008–2020 рр. – період уповільнення розвитку глобальних ланцюгів вартості, який свідчить про перехід до так званої «повільної глобалізації», заснованої на функціональній спеціалізації країн на окремих стадіях виробництва, що підвищив продуктивність і розширив експортні можливості, але водночас посилив взаємозалежність національних економік та їх чутливість до глобальних економічних шоків; сучасний етап розвитку глобальних ланцюгів вартості, який характеризується диференціацією ролей країн і секторів у міжнародних виробничих мережах, збереженням провідної ролі розвинених економік у координації глобального виробництва та активною інтеграцією країн Азії як нових виробничих центрів. Доведено, що характерним для сучасного етапу еволюції фрагментації виробничих процесів глобальних ланцюгів вартості є перехід окремих країн, зокрема Китаю, від спеціалізації на трудомістких операціях до технологічно складніших сегментів виробництва. Зроблено висновок, що посилення регіоналізації виробничих мереж і нерівномірність доступу країн до високотехнологічних сегментів GVC свідчать про зростання значення структурних та інституційних чинників інтеграції у глобальні ланцюги вартості як ключового драйверу підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних економік.

6. Проведене дослідження дало підстави зробити висновок про зростання ролі багатонаціональних підприємств у формуванні та функціонуванні глобальних ланцюгів вартості. Динаміка прямих іноземних інвестицій, накопиченого інвестиційного капіталу, а також показників міжнародного виробництва – продажів, доданої вартості, активів і зайнятості у зарубіжних філіях – свідчить про суттєве розширення мереж міжнародної виробничої діяльності та поглиблення інституційної інтеграції. Це підтверджує, що саме БНП виступають ключовими суб'єктами координації глобальних виробничих мереж, забезпечуючи міжнародний розподіл виробничих функцій, трансфер капіталу, технологій і управлінських практик, а також інтеграцію національних економік у глобальні ланцюги вартості.

Встановлено, що трансформації у структурі GVC супроводжуються зростанням ролі сервісних компонентів створення вартості, зокрема досліджень і розробок, логістики, фінансів, інформаційних технологій, маркетингу та управління ланцюгами постачання. Це зумовлює розширення змісту регіональних торговельних угод, які дедалі частіше охоплюють торгівлю послугами, інвестиції та цифрову взаємодію. Одночасно посилюється тенденція до регіоналізації глобальних виробничих мереж, що проявляється у зростанні регіональної концентрації виробничих зв'язків у межах інтеграційних об'єднань. За таких умов БНП виступають центральними координаторами регіонально зосереджених сегментів глобальних ланцюгів вартості, забезпечуючи їх організацію, управління та інтеграцію у систему світового господарства.

7. У роботі систематизовано основні виклики розвитку глобальних ланцюгів вартості, до яких запропоновано відносити: загострення міждержавних конфліктів, геоекономічну конфронтацію, торговельні суперечки і конфлікти, торговельні війни між основними гравцями на глобальних ринках, зростання торговельних витрат і

невизначеності торговельної політики, зменшення різниці в оплаті праці між розвиненими економіками та країнами, що розвиваються, глобальні економічні кризи, провал політики пом'якшення зміни клімату, екстремальні погодні умови, криза забезпеченості природними ресурсами, поширення інфекційних захворювань, технологічний прогрес у сферах автоматизації та штучного інтелекту.

Виявлено також циклічний характер розвитку торгівлі, пов'язаної з GVC: у періоди економічного піднесення посилюється міжнародна кооперація, тоді як у кризові періоди зростає роль внутрішньої доданої вартості та проявляється тенденція до часткової зміни фрагментації глобальних виробничих мереж.

8. Проведене дослідження підтвердило структурну вразливість глобальних ланцюгів вартості до потужних економічних та геополітичних шоків. Встановлено, що концентрація виробництва окремих стратегічно важливих товарів у деяких країнах формує потенційні «вузькі місця» у міжнародній торгівлі та підвищує ризик порушення глобальних ланцюгів вартості під час кризових явищ. Посилення концентрації виробництва ризикованих товарів, насамперед у країнах Східної Азії, зокрема в Китаї, поглиблює структурну залежність світової економіки від окремих центрів виробництва.

Результати дослідження підтверджують, що глобальні ланцюги вартості є вразливими до макроекономічних криз, торговельних конфліктів і геополітичної нестабільності. Водночас вони характеризуються високим потенціалом адаптивності, що може проявлятися у здатності до реконфігурації торговельних потоків, диверсифікації постачальників та технологічної трансформації. Це обумовлює необхідність формування більш стійких і гнучких моделей організації міжнародного виробництва, здатних ефективно реагувати на зростання глобальних ризиків.

9. Проведене дослідження засвідчило, що забезпечення глобальних ланцюгів вартості енергетичними ресурсами дедалі більше залежить від поєднання економічних та геополітичних чинників. Глобальні кризи останніх років – пандемія COVID-19, торговельні конфлікти та російська війна проти України – продемонстрували вразливість енергетичних ланцюгів постачання, спричинили перебої у доступі до енергоносіїв, значну волатильність цін та зростання ризиків для функціонування світової економіки. У відповідь на ці виклики країни посилюють диверсифікацію джерел енергопостачання, формують нові енергетичні альянси та поглиблюють регіоналізацію енергетичних ланцюгів вартості. Водночас глобальний енергетичний перехід до відновлюваних джерел енергії та низьковуглецевих технологій сприяє формуванню нових ланцюгів постачання, пов'язаних із виробництвом енергетичного обладнання та доступом до критичних мінеральних ресурсів, що визначає трансформацію архітектури світової енергетичної системи.

10. У роботі визначено перспективи реконфігурації глобальних ланцюгів вартості у відповідь на зростання вразливості, до яких запропоновано відносити: політику імпортозаміщення, зростання регіоналізації ланцюгів постачання, географічну диверсифікацію ланцюгів постачання, реконфігурацію забезпечення глобальних ланцюгів вартості енергетичними ресурсами в напрямі формування нових торговельних альянсів і партнерств у секторі постачання енергоресурсів та переходу на використання відновлюваних джерел енергії, інтенсифікацію цифрового переходу в управлінні бізнес-процесами.

У роботі запропоновано методологічний апарат дослідження *резильєнтності глобальних ланцюгів вартості*, а саме визначення поняття «*резильєнтності глобальних ланцюгів вартості*», під яким пропоновано розуміти комплексну здатність глобального розсердженого ланцюга послідовно взаємопов'язаних видів діяльності зі створення доданої вартості до абсорбції зовнішніх криз, динамічної адаптації та трансформації у відповідь на них за умови збереження та відновлення своєї продуктивності праці; *алгоритм методики визначення резильєнтності GVC*, що передбачає такі кроки: визначення кризових та посткризових періодів дослідження резильєнтності, розрахунок Темпів зростання індексу форвардної агломерації та Темпів зростання індексу зворотної агломерації за певну кількість кризових та посткризових періодів; встановлення наявності зв'язку між зміною конфігурації GVC та збереженням / зростанням продуктивності праці; інтерпретація отриманих результатів щодо типу резильєнтності залежно від інтервалів значень показників Темпів зростання індексів форвардної та зворотної агломерації; *типову матрицю визначення типу резильєнтності GVC*.

11. Запропонована в роботі концепція зеленого переходу глобальних ланцюгів вартості включає такі драйвери: інституційні (впровадження національних стандартів сталості бізнесу, впровадження вуглецевих податків, впровадження або зміни у національному законодавстві про довкілля, впровадження екологічних положень у торговельних угодах, міжнародні екологічні угоди); ринкові (зміни в екологічних уподобаннях серед споживачів або професійних користувачів на наявних ринках, зміщення ринкового попиту до зелених провідних ринків); технологічні (нові зелені технології у виробництві, цифрові технології для мінімізації відходів, споживання енергії, забезпечення відстеження викидів). Реалізація концепції передбачається внутрішніми суб'єктами ланцюга (провідні фірми: покупці та виробники; постачальники) та зовнішніми (національні / місцеві органи влади; неурядові організації; організації громадянського суспільства). До основних типів інновацій у стратегіях зеленого переходу пропоновано відносити: екологічні інновації в бізнес-процесах (заміна джерел енергії, енергоємних матеріалів, дефіцитних природних ресурсів, токсичних речовин; зменшення відходів виробничого процесу; зменшення споживання енергії; оптимізація потоку матеріалів); екологічні інновації продуктів (нові дизайни, що замінюють екологічно шкідливі компоненти; проектування перероблених продуктів; проектування для довговічності; заміна повністю екологічно шкідливого продукту; переробка; повторне використання відходів); екологічні організаційні інновації (ощадливе виробництво; управління зеленим ланцюгом постачання). За умов впровадження концепції зеленого переходу у глобальних ланцюгах вартості особливого значення набувають диверсифікація постачання, розвиток зелених технологій і впровадження екологічних стандартів, що формує нові правила функціонування глобальних ланцюгів вартості та відкриває для України можливості модернізації економіки та інтеграції до європейського економічного простору.

12. У роботі узагальнено систему драйверів сталих трансформацій у стратегіях розвитку глобальних ланцюгів вартості, що включає визначення ключових викликів зеленого та цифрового переходу в управлінні глобальними ланцюгами вартості (недостатній розвиток цифрової інфраструктури, брак навичок використання

цифрових технологій, низький рівень компетентностей у сфері кібербезпеки, ризики захисту хмарних сервісів, брак стандартизації, недосконала регуляторна політика, низький рівень цифрової корпоративної культури, проблеми інтеграції та взаємодії між різними учасниками глобального ланцюга створення вартості), ключових пріоритетів стратегії зеленої та цифрової трансформації глобальних ланцюгів вартості (декарбонізація та підвищення енергоефективності, перехід до циркулярної моделі виробництва, інтегрована цифровізація бізнес-процесів, впровадження технологій автоматизації, роботизації та штучного інтелекту, розвиток сталих ланцюгів постачання, зниження вразливості та управління ризиками, інтеграція ESG-стандартів у політику глобальних ланцюгів вартості, підтримка інновацій та розвиток людського потенціалу) і алгоритму впровадження зелених та цифрових трансформацій (який включає такі етапи: діагностику та оцінку поточного стану; формування стратегічного бачення та цілей трансформації; моделювання майбутньої архітектури глобального ланцюга вартості; оцінка внутрішнього потенціалу впровадження змін у всіх учасників глобального ланцюга вартості; вибір механізмів залучення зовнішніх ресурсів; впровадження технологічних рішень; управління ризиками; розвиток компетенцій персоналу; моніторинг, оцінка ефективності та коригування; комунікації та інтеграція в глобальні стандарти).

13. Проведений аналіз засвідчив, що ступінь залучення України до глобальних ланцюгів вартості у 2010–2024 рр. зазнав суперечливих змін: з одного боку, зросла частка внутрішньої доданої вартості у валовому експорті, що свідчить про посилення ролі національного виробництва у формуванні експортної продукції, з іншого – зменшився загальний показник участі у глобальних ланцюгах вартості, що вказує на певне послаблення інтегрованості економіки у міжнародні виробничі мережі. Галузевий аналіз показав нерівномірний характер такої участі: найбільш інтегрованими залишаються металургійна, хімічна, електронна галузі, тоді як у деяких секторах, зокрема у виробництві електронного обладнання та фармацевтичній промисловості, поступово зростає частка продукції з вищою доданою вартістю. Загалом результати дослідження свідчать про наявність потенціалу для поглиблення інтеграції України у глобальні ланцюги вартості за умови реалізації активної промислової, інноваційної та інвестиційної політики, спрямованої на технологічне оновлення виробництва та диверсифікацію експорту.

14. Проведений компаративний аналіз інтеграції України та країн ЄС у глобальні ланцюги вартості засвідчив суттєві відмінності у характері та глибині їх участі. У більшості держав Європейського Союзу протягом 1995–2024 рр. спостерігалось поступове зростання рівня залучення до GVC, що було зумовлено активною участю багатонаціональних підприємств, розвитком виробничої кооперації та інтеграцією у внутрішній ринок ЄС. Найвищі показники інтегрованості характерні для невеликих відкритих економік, які активно використовують імпортні проміжні ресурси та спеціалізуються на окремих етапах виробництва. Натомість для України характерна інша динаміка – зниження загальної та зворотної участі у GVC свідчить про скорочення використання імпортних проміжних ресурсів та зміщення економіки до початкових етапів ланцюгів вартості. Зростання ролі прямої участі підтверджує переважну роль України як постачальника сировини та проміжної продукції, що використовується у виробництві товарів з високою доданою вартістю в інших країнах.

Це зумовлює необхідність поглиблення структурної модернізації економіки, розвитку високотехнологічного виробництва та підвищення рівня переробки у структурі національного експорту.

15. Запропонований у роботі механізм інтеграції української промисловості у глобальні ланцюги вартості включає підходи до формування механізму (структурний, інституційний, інноваційний, інвестиційний та системний); основні детермінанти визначення ефективності участі країни у глобальних ланцюгах вартості (обсяг іноземної валової доданої вартості в експорті України та вміст національної валової доданої вартості в експорті країни), а також важелі стимулювання ефективності інтеграції вітчизняного бізнесу до глобальних ланцюгів вартості (економічні – інвестиційні стимули, податкові преференції, експортно-кредитна підтримка; правові – гармонізація стандартів з міжнародними вимогами, захист прав інвесторів та інтелектуальної власності; регуляторна підтримка експортерів; та організаційні важелі – розвиток промислових кластерів, інтеграція малих та середніх підприємств до виробничих мереж багатонаціональних корпорацій, підтримка трансформації товарної структури експорту у напрямі збільшення частки продукції з високою доданою вартістю).

16. Розроблена модель залежності економічного зростання України від її участі у міжнародних виробничих мережах дала змогу встановити тісну залежність між динамікою ВВП та валового експорту, наявність оберненої залежності між показниками економічного розвитку країни та часткою іноземної доданої вартості в експорті, особливо у сировинних галузях. Водночас зроблено висновок, що участь іноземних виробників у технологічно складних сегментах внутрішнього виробництва здатна сприяти підвищенню ВВП на одного мешканця країни. Отримані результати дали можливість зробити висновок про необхідність якісних змін в інтеграції України до глобальних ланцюгів вартості, насамперед за рахунок розвитку переробних та високотехнологічних секторів, збільшення національної доданої вартості в експорті та зниження залежності від сировинних сегментів міжнародного поділу праці.

17. Проведений аналіз дав змогу визначити ключові пріоритети поглиблення співпраці України з країнами ЄС в умовах мережевізації глобальної економіки. Встановлено, що, попри зростання обсягів взаємної торгівлі після набуття чинності Угоди про асоціацію, структура українського експорту до ЄС залишається переважно сировинною, тоді як імпорт представлений продукцією з високою доданою вартістю. Це зумовлює необхідність трансформації моделі економічної взаємодії України з ЄС у напрямі підвищення ефективності інтеграції до європейських виробничих мереж. Пріоритетами такої співпраці мають стати: розвиток високотехнологічних галузей промисловості, залучення європейських інвестицій у модернізацію виробництва, активізації спільних науково-дослідних та виробничих проєктів, трансфер технологій та формування інноваційно-виробничих кластерів. Реалізація цих напрямів має важливе значення для післявоєнного відновлення економіки України, оскільки вони сприятимуть формуванню сталої моделі конкурентоспроможності економіки України, інтегрованої до європейських та глобальних ланцюгів вартості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Миценко В., Підоричева І. Стратегічне партнерство України та ЄС у сфері досліджень та інновацій в умовах війни та під час повоєнного відновлення. *Від кризи до зростання: уроки ЄС для промислового відновлення України*: колективна монографія / за ред. В. А. Омеляненка. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2024. С. 10–28. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/application/pdf/mono-iie-2_compressed.pdf (0,98 д. а. / 0,4 д. а.). *Особистий внесок автора: розглянуто напрями розширення стратегічного партнерства між Україною та ЄС у сучасних і повоєнних умовах.*

2. Mytsenko V. Chapter 3. Peculiarities of the Formation of Global Value Chains in the Context of Deepening Integration Processes. Chapter 4. Ukraine's Participation in Global Production Networks and the Process of European Integration. *Geo-economic role of Ukraine's Foreign Trade and Mechanism of its Implementation in the Conditions of European Integration*: Monograph / I. M. Mytsenko, I. H. Babets, V. I. Mytsenko, O. M. Sokolovska. Крорувнытскыі, CUNTU, Polygraph-Service, 2025. 336 p. С. 109–223 (18,30 д. а. / 6,10 д. а.). *Особистий внесок автора: розглянуто особливості формування глобальних ланцюгів вартості в умовах поглиблення інтеграційних процесів та участь України у глобальних виробничих мережах у процесі євроінтеграції.*

Публікації у наукових виданнях України, закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

3. *Investment security models in mergers and acquisition agreements for international corporations* / I. Mytsenko, V. Mytsenko, L. Synytsia, L. Romaniuk, T. Reshytko. *Journal of Security and Sustainability Issues. International Entrepreneurial Perspectives and Innovative Outcomes*. 2019. Vol. 9, № 1. P. 185–198. DOI: 10.9770/jssi.2019.9.1(14) (0,91 д. а. / 0,18 д. а.). *Особистий внесок автора: досліджено роль інтеграції шляхом злиттів та поглинань як одного із факторів зростання ринкової сили для міжнародних корпорацій (Scopus).*

4. Managing the intellectual potential of global value chains in the context of digitalization challenges / M. Oryekhov, D. Zelinska, V. Hirdvainis, V. Yatsenko, V. Mytsenko. *Business Management*. 2024. Vol. 34, № 1. P. 100–103. DOI: 10.58861/tae.bm.2024.1.06. URL: (0,76 д. а. / 0,15 д. а.) *Особистий внесок автора: розглянуто основні проблеми цифровізації під час управління інтелектуальним потенціалом підприємств (Scopus).*

5. The Impact of Ukraine's Involvement in Global Value Chains on the Development of the Processing Industry / V. Mytsenko, I. Babets, I. Mytsenko., M. Fleychuk, M. Dorosh-Kizym. *Management and Production Engineering Review*. 2024. Vol. 15, № 2. P. 99–111. DOI: 10.24425/mper.2024.151134 (1,31 д. а. / 0,23 д. а.) *Особистий внесок автора: зроблено оцінку залежності основних показників розвитку переробної промисловості від ступеня інтеграції її галузей у глобальні цінні мережі (Scopus та Web of Science Core Collection).*

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України:

6. Mytsenko V., Babets I., Mytsenko I. Foreign direct investment: structural changes and impact on Ukraine's economic security. *Journal of European Economy*. 2020. Vol. 19, № 2. С. 299–315. DOI: 10.35774/jee2020.02.299 (0,9 д. а. / 0,3 д. а.). *Особистий внесок автора: зроблено оцінку рівня інвестиційної безпеки України протягом 2006–2018 рр. та визначено найбільш впливові фактори інвестиційної безпеки країни.*

7. Миценко В. Чинники стимулювання розвитку високотехнологічних індустрій національної економіки України. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2022. № 6. Т. 2. С. 243–250. DOI: 10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-41 (0,95 д. а.).

8. Миценко В. І. Перспективи залучення промисловості України у глобальні ланцюги доданої вартості та їх вплив на економічне зростання. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3(69). С. 31–35. DOI: 10.12958/1817-3772-2022-3(69)-31-35 (0,56 д. а.).

9. Миценко В. І. Оцінювання потенціалу та перспективи розвитку високо- і середньо-високотехнологічних видів промислової діяльності України. *Управління економікою: теорія і практика. Чумаченківські читання*. 2022. С. 120–136. DOI: 10.37405/2221-1187.2022.120-136 (0,77 д. а.).

10. Миценко В. І. Систематизація теоретичних підходів до поняття «глобальні ланцюги створення вартості». *Галицький економічний вісник*. 2023. Вип. № 1(80). С. 144–153. DOI: 10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01.144 (0,87 д. а.).

11. Миценко В. І. Цифрові трансформації глобальних ланцюгів створення вартості. *Економіка і організація управління*. 2023. Вип. № 2(50). С. 106–115. DOI: 10.31558/2307-2318.2023.2.10 (0,89 д. а.).

12. Миценко В. І. Роль глобальних ланцюгів створення вартості для економічного розвитку країн. *Збірник наукових праць «Вчені записки»*. 2023. Вип. 32(3). С. 79–89. DOI: 10.33111/vz_kneu.32.23.03.07.052.058 (0,87 д. а.).

13. Миценко В. І. Природа генезису концепції глобальних ланцюгів створення вартості. *Економіка і організація управління*. 2024. Вип. № 1(53). С. 153–171. DOI: 10.31558/2307-2318.2024.1.16 (1,4 д. а.).

14. Миценко В., Церковнюк К. Аналітичні підходи до дослідження конфігурації ланцюгів створення вартості. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2024. Т. 332, № 4. С. 162–170. DOI: 10.31891/2307-5740-2024-332-24 (1,02 д. а. / 0,7 д. а.). *Особистий внесок автора: узагальнено процес генезису концепції глобальних ланцюгів створення вартості.*

15. Миценко В. Тенденції розвитку глобальних ланцюгів створення вартості галузі напівпровідників. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 64. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-64-158 (0,69 д. а.).

16. Миценко І. М., Бабець І. Г., Миценко В. І. Вплив зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами на економічне зростання України. *Економіка і організація управління*. 2024. Вип. № 2. С. 17–28. DOI: 10.31558/2307-2318.2024.2.2 (0,86 д. а. / 0,23 д. а.). *Особистий внесок автора: досліджено динаміку експорту, імпорту та сальдо зовнішньої торгівлі України високотехнологічною продукцією.*

17. Миценко В. І., Ульяненко Д. В. Концепія глобальних ланцюгів доданої вартості у фреймах сталого розвитку. *Економіка і організація управління*. 2024. Вип. № 3(55). С. 80–93. DOI: 10.31558/2307-2318.2024.3 (1,12 д. а. / 0,55 д. а.). *Особистий внесок автора: узагальнено існуючі теоретичні підходи до формування концепції глобальних ланцюгів доданої вартості у термінах сталого розвитку.*

18. Миценко В. І. The Impact of Ukraine's Participation in Global Value Chains on the Competitiveness of the National Economy. *Економічний вісник Донбасу*. 2024. Вип. № 4(78). С. 39–48. DOI: 10.12958/1817-3772-2024-4(78)-39-48 (1,14 д. а.).

19. Global value chains and their impact on Ukraine's agro-industrial complex / V. Mytsenko, I. Babets, I. Mytsenko, O. Sokolovska, D. Nasypaiko. *Економіка АПК*. 2024. Вип. 31(4). С. 33–43. DOI: 10.32317/ekon.apk/4.2024.33 (1,22 д. а. / 0,25 д. а.). *Особистий внесок автора: досліджено ключові показники соціально-економічного розвитку України за 2011–2023 рр.*

20. Миценко В. І. Оцінка вразливості глобальних ланцюгів вартості до глобальних економічних ризиків. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2025. Т. 346, № 5. С. 506–513. DOI: 10.31891/2307-5740-2025-346-5-73 (0,76 д. а.).

21. Миценко В. І. Геополітична криза та виклики забезпечення глобальних ланцюгів вартості енергетичними ресурсами. *Регіональна економіка*. 2025. № 3. С. 154–166. DOI: 10.36818/1562-0905-2025-3-14. (1,14 д. а.).

22. Миценко В. І. Глобальні ланцюги створення вартості у високотехнологічних і аграрних секторах: цифрова трансформація й виклики економічної безпеки України. *Економічний простір*. 2025. Вип. № 207. С. 327–331. DOI: 10.30838/EP.207.327-331 (0,60 д. а.).

23. Миценко В. І. Методологічні засади дослідження резильєнтності глобальних ланцюгів вартості. *Економіка і організація управління*. 2025. № 3(59). 2025. С. 176–187. DOI: 10.31558/2307-2318.2025.3.15 (0,70 д. а.).

24. Миценко В. І. Напрями інтеграції України до глобальних ланцюгів створення вартості. *Інноваційна економіка*. 2025. Вип. № 4. С. 5–11. DOI: 10.37332/ (0,61 д. а.).

25. Миценко В. І. Цифрові трансформації у сталих стратегіях розвитку глобальних ланцюгів вартості. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2025. № 30. С. 14–24. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/economics/article/view/458> (0,80 д. а.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію:

26. The impact of digital transformation on perspectives of sustainable green economy development / L. Gusarova, L. Tiesheva, O. Chumak, V. Mytsenko, N. Kovalchuk, O. Riabchyn. *Grassroots Journal of Natural Resources*. 2025. Vol. 8, № 2. P. 213–235. DOI: 10.33002/nr2581.6853.080211 (1,68 д. а. / 0,27 д. а.) *Особистий внесок автора: розробка та дизайн методології дослідження, аналіз та інтерпретація даних, критичний перегляд результатів дослідження зв'язків між «зеленою» трансформацією ГЛВ та цифрових переходом у стратегії їх діяльності*

Публікації за матеріалами конференцій:

27. Mytsenko V. Competition from the Perspective of Global Value Chains. *Україна на шляху соціально-економічних перетворень в умовах глобалізації: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 18 квітня 2019 р.)*. Кропивницький, 2019. Вип. 18. С. 11–14 (0,17 д. а.).

28. Mytsenko V. The Role of Service Sector in Global Value Chains. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 31 березня 2023 р.)*. Тернопіль, 2023. С. 80–82. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/40840> (0,27 д. а.).

29. Миценко В. І. Передумови виникнення концепції глобальних ланцюгів створення вартості. *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: праці XXII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Вінниця, 2 груд. 2022 р.)*. Т. 1. Вінниця, 2022. С. 166–168 URL: <https://drive.google.com/file/d/11VSQ40y2hrMLDkFi7qqvllIEFaSoR49Vz/view?usp=sharing> (0,15 д. а.).

30. Миценко В. І. Вплив пандемії COVID-19 на глобальні ланцюги створення вартості: нова промислова революція. *Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці: праці XXIII Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Вінниця, 21 квіт. 2023 р.)*. Вінниця, 2023. С. 29–30 URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1FjzS4SPzX8HWrWaT4JkeVKU2fLnTx7c8> (0,15 д. а.).

31. Миценко В. І. Нова промислова революція: роль високотехнологічних індустрій у трансформації світової економіки. *Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи: матеріали тез доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25 травня 2023 р.)*. Київ, 2023. С. 30–32. URL: <https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/tezi-dopov-dey-x-m-zhnarodno-naukovo-praktichno-konferents-pr-oriteti-rozvitku-f-nans-v-menedzhmentu-ta-marketingu-25-travnya-2023-r.pdf> (0,15 д. а.).

32. Миценко В. І. Вплив діджиталізації на розвиток глобальних ланцюгів створення вартості. *Національні економіки в умовах новітніх глобальних викликів*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 1–28 лютого 2023 р.). Харків, 2023. С. 122–124. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/download/3126/2966/7346> (0,15 д.а.).

33. Миценко В. І. Місце глобальних ланцюгів створення вартості у концепції глобального сталого розвитку. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі*: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.). Чернігів, 2023. С. 289–290. URL: <https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2023/06/zbirnyk-gotovyj-13.06.pdf> (0,17 д. а.).

34. Миценко В. І., Ульяненко Д. В. Концепція 3R у «зелених» патернах ланцюгів. *Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці*: праці XXV Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих вчених (м. Вінниця, 02 квітня 2025 р.). Вінниця. Т. 2. 2025. С. 44–48. (0,24 д. а. / 0,14 д. а.). *Особистий внесок автора: досліджено підходи до розвитку концепції 3R.*

35. Mytsenko V. Global Value Chains and International Competitiveness. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 12 груд. 2024 р.), Кропивницький, 2024. С. 206–208 (0,14 д. а.).

36. Mytsenko V. Global Value Chains as a Basis for Creating Production Networks. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 8 груд. 2023 р.), Кропивницький, 2023. С. 317–321 (0,25 д. а.).

37. Миценко В. І. Перспективи реконфігурації глобальних ланцюгів вартості. *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання*: праці XXV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Вінниця, 27 листоп. 2025 р.). Вінниця, 2025. С. 61–63 (0,20 д. а.).

38. Mytsenko V. The Influence of Artificial Intelligence on the Development and Transformation of Global Value Chains. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем*: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 11 грудня 2025 р.), Кропивницький, 2025. С. 307–310 (0,17 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Миценко В. І. Трансформація глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2026.

Дисертаційну роботу присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад та розробці практичного інструментарію дослідження трансформацій глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку, а також рекомендацій щодо підвищення ефективності залучення України до глобальних ланцюгів вартості.

У роботі запропоновано методологічні основи дослідження трансформації глобальних ланцюгів вартості в умовах викликів економічного розвитку. Визначено генезис теорій та концепцій дослідження глобальних ланцюгів вартості за логіко-еволюційним підходом. Розроблено структурну модель впливу трансформацій, які відбуваються у моделях організації виробництва та обслуговування глобальних ланцюгів вартості, на архітектуру глобальної економіки. Удосконалено систематизацію основних викликів розвитку глобальних ланцюгів вартості та визначення перспектив реконфігурації глобальних ланцюгів вартості у відповідь на зростання вразливості. Узагальнено систему драйверів сталих трансформацій у стратегіях розвитку глобальних ланцюгів вартості, що включає визначення ключових викликів зеленого та цифрового переходу в управлінні глобальними ланцюгами вартості, ключові пріоритети стратегії зеленої та цифрової трансформації глобальних ланцюгів вартості, і запропоновано алгоритм впровадження зелених та цифрових трансформацій. Удосконалено концепцію зеленого переходу глобальних ланцюгів вартості. Отримали подальший розвиток визначення формату залучення України до глобальних ланцюгів вартості. Удосконалено механізм інтеграції української промисловості у глобальні ланцюги вартості. Розроблено модель залежності економічного зростання України від її участі у міжнародних виробничих мережах. Удосконалено методологічний апарат дослідження резильєнтності глобальних ланцюгів вартості, а саме визначення поняття «резильєнтності глобальних ланцюгів вартості», алгоритм методики визначення резильєнтності GVC; та типову матрицю визначення типу резильєнтності GVC.

Ключові слова: глобалізація, розвиток, виклики, економічний розвиток, глобальні ланцюги вартості, трансформації, резильєнтність, сталий розвиток, транснаціональні корпорації, глобальні ланцюги поставок, глобальні виробничі мережі, фрагментація, міжнародна торгівля, цифровізація, глобальні трансформації.

ABSTRACT

Mytsenko V. I. Transformation of Global Value Chains in the Context of Economic Development Challenges. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences in specialty 08.00.02 – ‘World Economy and International Economic Relations’. – Vasyly Stus Donetsk National

University, Vinnytsia, 2026.

The dissertation is devoted to the substantiation of theoretical and methodological principles and the development of practical tools for studying the transformations of global value chains in the context of economic development challenges, as well as recommendations for increasing the effectiveness of Ukraine's involvement in global value chains.

The work proposes methodological foundations for studying transformations of global value chains in the context of economic development challenges. The genesis of theories and concepts for studying global value chains using a logical-evolutionary approach is determined. A structural model of the impact of transformations occurring in the models of organization of production and service of global value chains on the architecture of the global economy is developed. The systematization of the main challenges of the development of global value chains and the definition of prospects for the reconfiguration of global value chains in response to increasing vulnerability are improved. The system of drivers of sustainable transformations in global value chain development strategies is summarized, which includes the identification of key challenges of green and digital transition in global value chain management, key priorities of the strategy of green and digital transformation of global value chains, and an algorithm for implementing green and digital transformations is proposed. The concept of green transition of global value chains is improved. The definition of the format of Ukraine's involvement in global value chains has been further developed. The mechanism for integrating Ukrainian industry into global value chains has been improved. A model of the dependence of Ukraine's economic growth on its participation in international production networks has been developed. The methodological apparatus for studying the resilience of global value chains has been improved, namely the definition of the concept of «resilience of global value chains», the algorithm for the methodology for determining GVC resilience; and a typical matrix for determining the type of GVC resilience.

Keywords: globalization, development, challenges, economic development, global value chains, transformations, resilience, sustainable development, transnational corporations, global supply chains, global production networks, fragmentation, international trade, digitalization, global transformations.